

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

Здобувача вищої освіти Касумова Феряда Ельчиновича
академічної групи 281м-23-2 ІДУ
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
за освітньо-професійною програмою Цифрове врядування
на тему: «Пріоритети державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Баштанник В.В.			
розділів:				

Рецензент:				
-------------------	--	--	--	--

Нормоконтролер:	Кравцов О.В.			
------------------------	--------------	--	--	--

Дніпро
2024

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи ступеня магістра на тему «Пріоритети державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни».

69 с., 50 джерел.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА, ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ, ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.

Об'єкт дослідження – державна політика України у сфері європейської інтеграції.

Предмет дослідження – пріоритети державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни.

Мета дослідження – аналіз пріоритетів державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни, а також розробка рекомендацій щодо її удосконалення.

У першому розділі досліджуються теоретичні аспекти державної інтеграційної політики та стратегії.

Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану розвитку державної інтеграційної політики.

У третьому розділі надані напрями удосконалення державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни.

Сфера практичного застосування результатів дослідження – органи державної влади України, органи місцевого самоврядування.

ABSTRACT

Explanatory note of the master's degree qualification thesis on the topic «Priorities of Ukraine's state policy in the context of European integration under war conditions»

69 pages, 50 sources.

STATE POLICY, EUROPEAN INTEGRATION, STATE POLICY IN THE FIELD OF EUROPEAN INTEGRATION, PRINCIPLES OF STATE POLICY IN THE FIELD OF EUROPEAN INTEGRATION.

Object of research is the state policy of Ukraine in the field of european integration.

Subject of research is study of the priorities of Ukraine's state policy in the context of European integration in the context of war.

The purpose of research is to analyze the priorities of Ukraine's state policy in the context of European integration in the context of war, as well as to develop recommendations for its improvement.

The first section examines the theoretical aspects of the state integration policy and strategy.

The second section is devoted to the analysis of the current state of development of the state integration policy.

The third section provides directions for improving Ukraine's state policy in the context of European integration in the context of war.

The scope of practical application of the results of the work – state authorities of Ukraine and local self-government bodies.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТРАТЕГІЇ.....	8
1.1. Теоретико-методологічні основи державної політики у сфері європейської інтеграції.....	8
1.2. Сутність та зміст механізмів формування та реалізації інтеграційних стратегій	14
РОЗДІЛ 2	
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	27
2.1. Особливості розвитку державної політики та стратегії України у сфері європейської інтеграції на сучасному етапі	27
2.2. Особливості формування та реалізації державної інтеграційної політики та стратегії у різних країнах	35
РОЗДІЛ 3	
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ	42
3.1. Пріоритетні напрями вдосконалення державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни	42
3.2. Регіональна політика України: можливості застосування європейського досвіду	49
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Процес європейської інтеграції є одним із головних стратегічних пріоритетів України. У сучасних умовах війни питання адаптації державної політики до європейських стандартів набуває ще більшої важливості. Впровадження інтеграційних стратегій дозволяє підвищити ефективність управління, забезпечити стійкість економіки та інтеграцію до європейського спільного ринку. Однак реалізація цих стратегій стикається з численними викликами, які потребують системного аналізу та науково обґрунтованих рішень.

Політика євроінтеграції як узагальнений чинник модернізації суспільно-політичних та економічних відносин у державі поступово уособлюється у системних реформах, ухвалюваних стратегіях, підписаних двосторонніх угодах тощо. Водночас євроінтеграційні зміни потребують конкретизації змістів, чітких контурів дій, послідовність яких із часом результується набуттям Україною членства у Європейському Союзі.

І зараз євроінтеграція України відбувається в умовах широкомасштабної російської інтервенції. У час війни українці захищають європейський шлях розвитку нашої країни, об'єднують українську націю і зміцнюють громадську підтримку руху до ЄС. Активізуються двосторонні процеси євроінтеграції, політика Брюсселя щодо України набирає нових векторів, переглядаються підходи і пріоритети у сфері безпеки, адже у війні Україна зазнала колосальних людських та фінансово-економічних утрат. Напрацьовуються спільне протистояння континентальній експансії росії та політична солідарність і воєнна, фінансово-економічна підтримка України.

Особливості формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України в сучасних умовах потребують аналізу проблемних аспектів та протиріч, вироблення інструментарію їх розв'язання на загальнодержавному й регіональному рівнях. Державне управління має за мету

забезпечувати вирішення таких важливих завдань, як розвиток соціально-економічної системи з урахуванням побудови принципів справедливості та ефективності через використання необхідного ресурсного потенціалу та забезпечення сталого розвитку цієї системи.

Теоретичні та методологічні основи державної політики у сфері європейської інтеграції України та методологічні підходи представлено у дослідженнях вчених, як Л. Грень, Войтович Р. В., Гребельник О. П., Дудкевич В., Лесечко М. Д., Матюшенко І. Ю., Резніков В. В., Шульга Д. та інші.

Слід відзначити важливу роль зазначених та інших вітчизняних і зарубіжних вчених у формуванні теорії та методології вироблення державної політики європейської інтеграції, розробленні підходів щодо організації діяльності органів публічної влади у цій сфері.

Аналіз сучасних досліджень науковців говорить про потребу комплексного дослідження державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни, отже тема дослідження є актуальною та відповідає викликам сьогодення.

Об'єктом дослідження є державна політика України у сфері європейської інтеграції.

Предметом дослідження – пріоритети державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни.

Метою роботи є аналіз пріоритетів державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни, а також розробка рекомендацій щодо її удосконалення.

Для досягнення мети роботи поставлено такі завдання:

- дослідити теоретико-методологічні основи державної політики у сфері європейської інтеграції;
- визначити сутність та зміст механізмів формування та реалізації інтеграційних стратегій;

- проаналізувати особливості розвитку державної політики та стратегії України у сфері європейської інтеграції на сучасному етапі.
- розглянути особливості формування та реалізації державної інтеграційної політики та стратегії у різних країнах;
- запропонувати напрями вдосконалення державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни;
- розробити рекомендації щодо удосконалення державної політики в контексті європейської інтеграції.

У межах дослідження використано комплекс загальнонаукових (діалектичний, системно-структурний, індукції, аналізу, синтезу та ін.) і спеціальних (порівняльно-правовий, наукового аналізу, історично-правовий, аналітичний, формально-юридичний, статистичний) методів пізнання. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, за допомогою якого з'ясовано сутність існуючих явищ і їх зв'язок з практичною діяльністю апарату суду та його працівників.

Результати дослідження сприятимуть посиленню інтеграційних зусиль України, підвищенню ефективності реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, адаптації до сучасних викликів і зміцненню співпраці з Європейським Союзом.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Теоретико-методологічні основи державної політики у сфері європейської інтеграції

Державна політика є важливим інструментом управління соціально-економічними процесами та формування суспільних відносин. У контексті європейської інтеграції, вона набуває особливого значення, оскільки визначає основні напрями, механізми та стратегії адаптації національних систем до європейських стандартів.

Теоретичні аспекти державної політики передбачають аналіз ключових концепцій та підходів, таких як стратегічне планування, впровадження європейських стандартів і забезпечення сталого розвитку. Зокрема, значну роль відіграють стратегії, які визначають довгострокові цілі та шляхи їх досягнення. За допомогою стратегічного планування держава здатна не лише адаптувати свої інституції до стандартів ЄС, але й забезпечити ефективне функціонування в умовах конкурентного європейського середовища.

Одним із ключових теоретиків стратегії є Майкл Портер, який зазначав важливість конкурентних переваг і стратегічного вибору в умовах інтеграційних процесів. У контексті України, це означає необхідність оптимізації інституційної бази, адаптації нормативно-правового забезпечення та підвищення прозорості державного управління.

Євроінтеграційні процеси нині виступають тими чинниками, які формують підґрунтя для трансформації та побудови модернізованої держави. Це, своєю чергою, вимагає переосмислення ролі самої держави, політики й влади, а також поступової уніфікації їхньої функціональної єдності. Водночас зростає значення

принципів цілеспрямованості, нестандартності, гібридності й різноманітності в оновленому політичному житті суспільства.

В Україні розвиток соціально-економічних процесів та становлення сучасного демократичного суспільства активізують увагу до формування та еволюції державної політики і середовища, в якому вона здійснюється.

В широкому сенсі політику можна представити як «спосіб досягнення цілей», а у традиційному розумінні як середовище взаємодії між різними соціальними групами, партіями, націями, народами, державами, владою і населенням, а також громадянами та їх об'єднаннями.

Зокрема, західний дослідник Л. Пал визначає державну політику як «напрямок дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв'язання певної чи сукупності взаємно пов'язаних проблем» [32, с. 22]. Державна політика має ширший масштаб, ніж поодинокі рішення, оскільки вона виступає цілісною послідовністю рішень. По-друге, якщо окремі організації чи агенти можуть самостійно приймати рішення, то державна політика зазвичай формується завдяки взаємодії багатьох суб'єктів та установ, які вибудовують між собою складну мережу зв'язків. Державна політика розглядається насамперед як безперервний процес розвитку суспільства, скоординований державними інституціями у визначеному напрямі, а не як хаотична чи раптова дія [40, с. 82]. Як зазначає М. Лесечко, процес управління – це взаємодія таких управлінських функцій, як планування, організація, мотивація та контроль [23, с. 7].

Світова політика породжується міждержавною взаємодією, у якій беруть участь окремі держави, формуючи новий тип суспільної реальності. Вона є сферою взаємодії надзвичайно комплексних суспільних утворень, найчастіше – великих держав. Ключовою особливістю світової політики є домінування питання «війни та миру», що стає центральним для цієї міжнародної спільноти. Динаміка міжнародно-політичних відносин полягає в зміні інтенсивності, щільності та складності міждержавної взаємодії, котра виступає головним структурним елементом цих відносин.

Основними складовими державної політики, яка впливає на суспільний розвиток, є: інституційний блок (держава, органи державної влади, політичні партії), нормативний блок (норми, положення, державні програми), матеріальний блок (засоби реалізації поставлених цілей). Крім того, існують різні рівні реалізації державної політики: місцевий, регіональний, загальнонаціональний, міжнародний.

Визначальною характеристикою державної політики є результат її реалізації, тобто кількісне вимірювання досягнутих цілей. Державну політику можна розуміти як сукупність ціннісно орієнтованих цілей, управлінських заходів, рішень і дій, а також порядок виконання державно-політичних рішень і системи державного управління розвитком країни [9, с. 8]. В іншому формулюванні державна політика – це відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність (або бездіяльність) державних інституцій, спрямована безпосередньо чи опосередковано на розв'язання окремої або групи суспільно значущих проблем.

Поширеним є погляд, що державна політика – це засіб, який дозволяє державі досягнути конкретної мети у визначеній сфері, використовуючи правові, економічні й адміністративні інструменти впливу та маючи у розпорядженні відповідні ресурси [11, с. 63]. Також вважається, що «державна політика – це цілеспрямована діяльність органів державної влади для вирішення суспільних проблем, досягнення й реалізації загальнозначущих цілей розвитку суспільства або його окремих сфер» [1]. Вона спрямовує політичний процес у різних суспільних галузях, упорядковує життєдіяльність людей та регулює соціальні відносини.

Окрім цих визначень, існують і інші трактування: наприклад, М. Пірен вбачає у політиці вид діяльності, спрямованої на задоволення тривалих поточних інтересів соціальних груп [33, с. 15].

Заслуговує на увагу позиція, відповідно до якої державна політика – це цілеспрямована діяльність органів державної влади, покликана розв'язувати

суспільні проблеми та досягати загальнозначущих цілей розвитку суспільства або окремих його сфер. Саме так Л. Пал визначає державну політику як «напрямок дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв'язання певних чи взаємопов'язаних проблем» [32, с. 22]. Т. В. Бельська розглядає державну політику як сукупність намірів, управлінських рішень та інструментів їх реалізації й моніторингу, що здійснюються за участі основних суб'єктів (влади, бізнесу та громадянського суспільства). Англійські дослідники Б. Гогвуд та Л. Ган наголошують на необхідності відрізнити державну політику від буденних рішень, які ухвалюють державні органи [49].

Інші зарубіжні дослідники Е. Янг і Л. Куїнн пропонують розглядати державну політику в таких її аспектах:

- державна політика – це дії, що їх реалізує владний орган, який має законодавчі, політичні та фінансові повноваження це робити;
- державна політика – це реакція держави на реальні життєві потреби чи проблеми, тобто така політика намагається реагувати на конкретні потреби або проблеми суспільства чи суспільних груп, наприклад, громадян, недержавних організацій чи органів влади;
- державна політика зорієнтована на досягнення мети, тобто намагається досягти кількох визначених цілей у спробі розв'язати або розглянути певні проблеми чи потреби в конкретному суспільстві;
- державна політика – це курс дій, тобто не одне певне рішення, дія чи реакція, а ретельно розроблений підхід або стратегія;
- державна політика – це рішення щось робити або рішення нічого не робити, що означає: визначена політика може привести до дій у спробі розв'язати проблему або ж базуватися на переконанні, що проблему буде розв'язано в рамках поточної політики, тобто не привести до жодних дій;
- державна політика здійснюється одним або групою авторів, тобто політику може реалізовувати один представник влади чи владний орган або багато гравців;

- державна політика передбачає обґрунтування дій, тобто, як правило, містить пояснення логіки, на якій вона ґрунтується;
- державна політика – це рішення, що вже ухвалене, а не намір чи обіцянка [49]. Саме ці концепції, як теоретичний інструмент дослідження, на думку О. Кучеренко дають можливість визначення певної логіки виявлення необхідних умов для розробки концептуальних засад формування та здійснення державної політики в Україні.

Державна політика дистанціюється від політики конкретних політичних сил, навіть тих які мають більшість у представницьких органах влади.

По-перше, тому що необхідно, щоб державна політика представляла й інтереси меншості, інакше будуть виникати труднощі при її реалізації.

По-друге, державна політика повинна бути досить стійкою, стабільною, мати історичну перспективу.

По-третє, державна політика повинна виступати, об'єднуючою силою, і бути спрямованою на позитивний розвиток суспільства.

На нашу думку, державна політика у сфері європейської інтеграції – це законодавчо закріплена діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування, що реалізується через механізми та інструменти адаптації та імплементації національного законодавства, нормативно-правових актів, правил і процедур до стандартів ЄС (їх європеїзація). Вона охоплює різноманітні сфери суспільного життя з метою забезпечення конкурентоспроможного сталого розвитку країни та підвищення рівня добробуту громадян до європейських стандартів.

Сьогодні, в умовах глибоких трансформацій у всіх сферах суспільства, постає потреба обґрунтувати та вдосконалити принципи формування і реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України. Стратегічне управління означає фокусування на прогнозуванні, плануванні та впровадженні пріоритетних змін. Воно уникає рутини повсякденного оперативного менеджменту, який лише відтворює наявну схему діяльності. Стратегічне

управління – це інструмент «управлінського прориву», який долає традиційні рамки та старі схеми [45, с. 70]. Таким чином, можна розрізнити стратегічне та оперативне управління.

Стратегічне управління спрямоване на розвиток і враховує стан зовнішнього середовища загалом, має широкий горизонт бачення, орієнтований на виявлення нових можливостей, пов'язує усі проблеми та рівні організації з її цілями, функціонує циклами й в умовах невизначеності. Ключові рішення приймає вище керівництво, що уможлиблює сталий розвиток керованих об'єктів.

Адміністративний підхід до стратегічного планування зосереджується на поясненні функцій, прав та дій суб'єкта управління, а також створенні механізму реалізації задля балансування довгострокових інтересів. Діяльнісний підхід розглядає стратегічне планування як певний вид діяльності, тобто здійснення управлінських функцій для досягнення визначених цілей і для подальшого існування та розвитку суспільних систем. Системний підхід розглядає стратегічне планування як сукупність взаємопов'язаних елементів, орієнтованих на досягнення цілей у мінливому середовищі. Ефективність планування – це не лише властивість окремих елементів, а результат їхньої злагодженої взаємодії, яка еволюціонує разом із системою та середовищем.

Міжурядовий підхід у контексті європейської інтеграції надає пріоритет національним державам, які на міжурядовому рівні формують умови для появи загальних інституцій. Інституційний підхід наголошує, що інтеграція – це процес трансформації національних інституційних практик, утворення багаторівневої системи управління з множиною центрів прийняття рішень (governance). Комунікативний підхід трактує європейську інтеграцію як формування соціальних спільнот через ефективну взаємодію між їх учасниками, в результаті чого постає «співтовариство безпеки» з новим політичним центром координації.

Загалом, підсумування різних підходів до стратегічного планування свідчить, що кожен з них по-своєму пояснює його характерні риси. Комплексний та системний підхід до стратегічного планування в державному управлінні,

орієнтація на потреби населення регіонів (маркетинговий підхід) сприятимуть результативності й ефективності цього процесу.

На регіональному рівні основними суб'єктами впровадження державної політики у сфері європейської інтеграції є місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, що діють у межах наданих повноважень. До суб'єктів державної політики у цій сфері слід віднести не лише суб'єктів виконання (законодавчі, виконавчі, судові органи, місцеве самоврядування), а й суб'єктів впливу (політичні партії, громадські організації, ЗМІ, громадськість та окремих осіб).

Об'єктами державної політики у сфері європейської інтеграції є усі сфери суспільної діяльності (економіка, соціальна сфера, гуманітарна, екологічна, культурна, спортивна тощо), в яких відбуваються інтеграційні процеси.

Отже, тільки за умови чіткого визначення на державному рівні цілей та принципів державної політики у сфері європейської інтеграції можна створити додаткові можливості для задоволення суспільних потреб у реалізації європейського вектора розвитку. Формування та впровадження державної політики у цій сфері стає ключовою основою сталого соціально-економічного зростання, гарантією суверенітету країни й запорукою високих стандартів життя населення України.

1.2. Сутність та зміст механізмів формування та реалізації інтеграційних стратегій

Механізми формування інтеграційних стратегій включають нормативно-правові, інституційні та економічні інструменти, які спрямовані на досягнення інтеграційних цілей. Основним завданням є створення умов для ефективного співробітництва України з ЄС у таких сферах, як економіка, політика, культура та безпека.

Формування інтеграційної стратегії починається з аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів. Зокрема, це включає оцінку ресурсного потенціалу країни, визначення ключових пріоритетів і ризиків, а також врахування вимог Європейського Союзу. Реалізація стратегій передбачає багаторівневу координацію між органами державної влади, бізнесом і громадянським суспільством.

Прикладом успішної реалізації інтеграційних стратегій є впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка стала основою для гармонізації законодавства, економічної співпраці та секторальної інтеграції. Такі механізми, як інституційне будівництво та технічна допомога, сприяють забезпеченню стабільності та сталого розвитку.

У сучасних умовах державній стратегії у сфері економічної інтеграції присвячено чимало досліджень як вітчизняних, так і закордонних науковців. Зокрема, Б. А. Райзберг трактує державне регулювання зовнішньоекономічних зв'язків як сукупність інструментів та методів впливу на міжнародні економічні відносини. Таке регулювання здійснюється відповідно до цілей і завдань державних установ та базується на національних і загальнодержавних інтересах [6].

Економічні структури відіграють важливу роль у процесі інтеграції, оскільки їхня взаємодія зі світовим ринком є визначальним чинником для поліпшення інвестиційного клімату та ефективності зовнішньої політики країни. Саме тому для активізації інтеграційних процесів важливо посилити взаємодію економічних структур на глобальному рівні.

На думку О. П. Гребельник, термін «світовий інтеграційний розвиток» є найточнішим для опису сутності та специфіки інтеграції у глобалізованому світі [8]. З огляду на це, інтеграційні процеси є важливою умовою цивілізаційного прогресу, адже завдяки взаємозалежності та тісній взаємодії між державами відкриваються нові можливості для суспільного розвитку.

Інтеграційні процеси складаються з кількох структурних елементів, які впливають на систему державного управління. До них належать:

- політична складова (узгодження стратегічних інтересів у зовнішній інтеграції);
- соціальна складова (спільні дії для вирішення соціальних проблем);
- економічна складова (створення зон вільної торгівлі);
- фінансово-інвестиційна складова (формування сприятливого інвестиційного клімату);
- культурна складова (розвиток міжкультурного обміну);
- науково-освітня складова (посилення співпраці у сфері науки й освіти).

На основі цих компонентів має будуватись ефективна система державного управління. Водночас кожна держава надає перевагу певному напрямку інтеграції залежно від своїх стратегічних цілей. Сьогодні більшість країн зосереджуються на розвитку економічної складової інтеграційних процесів, оскільки вона має найбільше значення для забезпечення стабільного розвитку та зростання.

Сучасні інтеграційні процеси є важливим чинником розвитку національних держав, тому виникає необхідність у розробці державної інтеграційної політики та дієвих механізмів її реалізації. Основна мета такої політики полягає у координації та впровадженні досягнутих домовленостей між різними учасниками суспільно-політичного життя з метою ефективного управління інтеграційними процесами. При цьому ключовими функціями інтеграційної політики є геоекономічне та геополітичне позиціонування.

Деякі дослідники, зокрема Б. М. Одягайло, пропонують розглядати зовнішньоекономічну політику держави як складову міжнародної торговельної політики. Він визначає міжнародну торговельну політику як комплекс принципів, методів і засобів, за допомогою яких держава впливає на торговельні відносини з іншими країнами. Таким чином, вона стає інструментом для регулювання і спрямування міжнародного обміну товарами та послугами [31].

Європейська інтеграція не є окремим напрямом державної політики, а радше стратегічним орієнтиром розвитку країни та її внутрішніх реформ. Для України особливого значення набуває угода про зону вільної торгівлі, яка визначає стратегічні пріоритети на центральному рівні. Цей процес може стати стимулом для систематизації та впорядкування стратегічних документів і програм розвитку країни.

Одним із головних завдань державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності є диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків. Це дозволить зменшити залежність національної економіки від монопольного імпорту стратегічно важливих товарів, таких як енергоносії та матеріальні ресурси, зокрема сировина.

Серед основних принципів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід виділити такі:

- орієнтація на національні інтереси та забезпечення економічної безпеки;
- урахування тенденцій світової економіки та сучасного розподілу праці в умовах глобалізації;
- формування нової моделі зовнішньоекономічного розвитку з акцентом на європейську інтеграцію;
- забезпечення прозорості та відкритості національної економіки відповідно до міжнародних стандартів;
- дотримання принципу паритетності у відносинах з іншими країнами;
- підтримка виробництва конкурентоспроможної експортної продукції та послуг [27, с. 38].

Таким чином, інтеграційна політика та регулювання зовнішньоекономічних зв'язків є важливими інструментами для забезпечення стійкого економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни в умовах глобальних викликів.

Суб'єктами державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є:

1. Держава як головний регулятор економічних процесів.
2. Недержавні економічні структури, що діють на основі статутних документів, включаючи товарні, фондові й валютні біржі, торгово-промислові палати, різні спілки та асоціації.
3. Безпосередні учасники зовнішньоекономічної діяльності, до яких належать підприємства, організації різних форм власності та об'єднання.
4. Міжрегіональні та міжнародні організації, такі як Світова організація торгівлі (СОТ), Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР).

Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності поділяються на дві основні групи:

- Адміністративні (організаційно-ринкові методи), що передбачають контроль і управлінські рішення.
- Економічні (фінансово-інвестиційні інструменти), що включають податкові, митні та інші стимулюючі заходи [22, с. 124].

Стратегічне управління порівняно з традиційним (ситуативним) підходом відрізняється такими рисами:

- формує загальне бачення напрямів розвитку держави, регіону чи окремих організацій;
- визначає стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації;
- покращує координацію між державними інститутами;
- сприяє взаємодії законодавчої та виконавчої влади;
- забезпечує розробку й реалізацію державних стратегій у динамічному середовищі;
- допомагає захищати національні інтереси на міжнародній арені;
- визначає пріоритети розподілу ресурсів (політичних, економічних, науково-технічних);
- фокусується на досягненні конкретних результатів.

Суб'єктами регулювання інтеграційних процесів виступають:

1. Держава через свої інститути управління.
2. Недержавні структури, які діють на основі статутів (асоціації, союзи).
3. Учасники зовнішньоекономічної діяльності – підприємства та організації будь-яких форм власності й об'єднання.
4. Органи регулювання на місцевому та міжрегіональному рівнях.
5. Міжнародні інституції, такі як СОТ, Представництво ЄС, МВФ, ЄБРР та інші.

Методи регулювання інтеграційних процесів аналогічно поділяються на:

- Адміністративні методи (організаційного характеру);
- Економічні методи (фінансові інструменти) [22, с. 31].

Економічна модель кожного інтеграційного об'єднання є результатом тривалого історичного розвитку, під час якого формувалися та взаємодіяли різні елементи регіонального господарського комплексу. Ця взаємодія мала власні особливості, що визначили унікальність кожної системи: ступінь інтенсивності, глибини та масштаби інтеграції. Тому досвід однієї регіональної економічної системи не завжди можна успішно перенести на інші, оскільки кожна з них є унікальною.

Процес інтеграції або його результати, що відображають розвиток і взаємодію економічних суб'єктів, традиційно є предметом досліджень, аналізу й моделювання економічних систем.

В. Д. Базілевич визначає економічну систему як сукупність взаємопов'язаних і впорядкованих елементів, що формують цілісну економічну структуру суспільства [15].

Г. Н. Климко розглядає економічну систему як історично сформовану сукупність виробничих відносин, що відповідає системі продуктивних сил. Ця система розвивається під впливом об'єктивних економічних законів та суб'єктивних чинників [30].

Таким чином, економічна система – це середовище, в якому функціонують продуктивні сили та економічні відносини, що взаємодіють між собою та охоплюють різноманітні організаційні форми й види господарської діяльності.

Структура економічної системи включає три основні компоненти:

1. Економічна структура продуктивних сил суспільства.
2. Система економічних відносин.
3. Господарський механізм.

Б. В. Кульчицький визначає економічну систему як сукупність механізмів та інституцій, які забезпечують організацію виробництва та розподілу матеріальних і духовних благ у суспільстві [22, с. 129].

Серед ключових факторів, що сприяють розвитку інтеграційних процесів, можна виокремити наступні:

1. Зростаюча взаємозалежність країн, посилення інтернаціоналізації економічного життя та глобальний поділ праці.
2. Глобалізація економіки та загострення глобальної конкуренції.
3. Науково-технічний прогрес, особливо в його сучасних формах.
4. Лібералізація економіки та підвищення відкритості національних господарств до світового ринку.
5. Культурно-цивілізаційне різноманіття, яке визначає структури сучасного суспільства.
6. Спільність національних інтересів держав, орієнтованих на забезпечення економічної безпеки.
7. Геополітичні та гео економічні інтереси країн, що беруть участь у світовій економіці.

Міжнародні відносини можна класифікувати за кількома рівнями інтеграції:

- Глобальний рівень – взаємодія країн у межах загальносвітових процесів та глобалізації.

- Регіональний рівень – об'єднання країн у межах певного регіону (наприклад, Європа, Африка, Азія).
- Субрегіональний рівень – інтеграція в межах менших територій (наприклад, Центральна Європа чи Центральна Азія).
- Локальний рівень – співпраця між прикордонними регіонами або країнами в межах інтеграційних союзів (наприклад, Асоціація прикордонних регіонів Європи).
- Внутрішній рівень – інтеграційні процеси всередині держави, що охоплюють міста, об'єднані територіальні громади (ОТГ) та підприємства.

Найвищим етапом інтеграції є політичний союз, який формується на основі економічного об'єднання. Учасники такого союзу передають частину своїх повноважень новим інтеграційним органам, узгоджують спільну внутрішню та зовнішню політику, забезпечують колективну безпеку та запроваджують єдине громадянство.

Таким чином, аналізуючи зазначені рівні, можна зробити висновок, що вони є формами інтеграції ринків, де країни поступово об'єднують свої економічні ресурси та механізми управління для досягнення спільних цілей.

Ринок у широкому розумінні можна охарактеризувати як систему взаємодії та відносин між учасниками економіки як всередині країни, так і за її межами. Ця взаємодія охоплює процеси виробництва, обміну та споживання товарів і послуг, які діють на основі таких економічних законів, як вартість, попит і пропозиція.

А. С. Філіпенко наголошує, що інтеграція виходить за рамки простого скасування торговельних обмежень. Під міжнародною економічною інтеграцією він розуміє процес зближення, взаємного переплетення та об'єднання національних економік, що веде до формування єдиного регіонального чи міжнародного господарського комплексу [28, с. 12].

Схожу думку висловлює С. В. Мочерний, який визначає економічну інтеграцію як поступове зближення та об'єднання економічних суб'єктів через

їх взаємодію, взаємовплив і взаємозбагачення. За його словами, це найрозвинутіша форма інтернаціоналізації економічного життя, основою якої є високий рівень розвитку продуктивних сил, технічних, економічних та організаційних зв'язків, а також господарського механізму. Процес інтернаціоналізації продуктивних сил відбувається, коли вони виходять за межі національних економік і охоплюють декілька країн [38].

Таким чином, економічна інтеграція являє собою процес взаємодії та об'єднання економічних систем країн-учасниць. Її метою є усунення торговельних бар'єрів та створення нової, більш досконалої міжнародної економічної структури. Це досягається через об'єднання економічних систем і забезпечення вільного чи регульованого руху товарів, капіталів, робочої сили та інших ресурсів між країнами на основі узгоджених економічних і правових норм.

Концепція Б. Балаші, яку розвинули Дж. Мід, Р. Ліпсі та Дж. Вайнер, стала теоретичним підґрунтям для регіональної інтеграційної політики в Західній Європі.

Економічна модель будь-якого інтеграційного об'єднання є результатом тривалого історичного процесу, під час якого формувалися взаємозв'язки елементів, що складають регіональну економічну систему. У цьому процесі поступово зміцнювалися механізми їхньої взаємодії, кожному з яких притаманні свої особливі риси, а також різний рівень глибини, інтенсивності та масштабів інтеграції. Саме тому кожна регіональна економічна система є унікальною, і пряме копіювання її досвіду в інших умовах зазвичай виявляється неефективним.

Процес зрощення економік виходить за межі простого торговельного обміну і передбачає широке взаємодоповнення національних економік, що призводить до їхньої взаємної залежності. На цьому етапі посилюється міжгалузева спеціалізація та частковий поділ праці. Поступово з'являється внутрішньогалузева спеціалізація, коли одиничний поділ праці виходить за рамки окремих підприємств і поширюється на міжнародний рівень. Виробничі ресурси (товари, капітали, робоча сила) починають вільно переміщуватися у

межах інтеграційного простору, шукаючи найбільш ефективні шляхи та сфери застосування. У результаті формується міжнародна господарська спільнота зі стійкими економічними зв'язками, які надають регіональним об'єднанням цілісності та однорідності. Взаємодія економічних систем поступово переходить від мікрорівня до макрорівня.

На етапі поглибленої інтеграції відбувається структурна співпраця між національними економіками, що проявляється у вертикальній та горизонтальній взаємодії. Зовнішньоекономічний чинник стає невід'ємною частиною процесу національного економічного відтворення. Посилюється внутрішньогалузева вузлова (детальна) та технологічна спеціалізація виробництва. У цей період набувають чіткої форми елементи єдиної регіональної економічної системи, що поступово трансформується в регіональні економічні комплекси.

Національні економіки продовжують адаптуватися, взаємодіючи на глибшому рівні, а їхні окремі сегменти інтегруються. Господарські механізми зазнають значних перетворень, що приводить до формування та закріплення єдиних норм і правил, які мають наднаціональний характер.

Повна інтеграція передбачає впровадження єдиної економічної політики, що потребує гармонізації законодавчої бази, а також координації монетарної, фінансової та антикризової політики. Це також означає узгоджене функціонування національних і наднаціональних адміністрацій, рішення яких є обов'язковими для всіх учасників інтеграційного об'єднання.

Якщо розглядати національну економіку як відкриту систему, яка постійно взаємодіє з іншими країнами через обмін товарами, послугами, капіталом і робочою силою, то вона є частиною глобальної економічної системи відтворення. Виникає логічне питання: чим інтеграція відрізняється від простої зовнішньої торгівлі? Відповідь полягає в тому, що інтеграція є динамічним процесом, який відображає еволюційні зміни в економічній системі. Це рух, що приводить до переходу економіки з одного стану в інший, забезпечуючи її розвиток і трансформацію [24, с. 197].

Інтеграційні об'єднання у світі, як правило, мають схожі цілі:

1. Економічні вигоди за рахунок ефекту масштабу – розширення ринків збуту та залучення прямих інвестицій, що сприяє зниженню транзакційних витрат. Така мета є особливо важливою для інтеграційних угруповань у Центральній Америці та Африці.

2. Посилення співпраці та взаєморозуміння між країнами, які входять до об'єднання. Це сприяє формуванню сприятливого зовнішньополітичного середовища, що є характерним для країн Південно-Східної Азії та Близького Сходу.

Таким чином, інтеграція не обмежується лише торговельними відносинами, а є більш глибоким процесом, що трансформує економічну систему, забезпечуючи тіснішу співпрацю, взаємозалежність і розвиток у різних сферах.

Переговори в рамках СОТ, які ведуть численні учасники, дозволяють посилити їхні позиції та ефективніше вирішувати конкретні економічні й торговельні завдання. Подібні цілі можна спостерігати в інтеграційних об'єднаннях Північної та Латинської Америки, а також Південно-Східної Азії.

– Участь в інтеграційних угрупованнях дає країнам можливість використовувати досвід інших учасників для впровадження структурних реформ в економіці. Найяскравіше ця мета реалізується в рамках Європейського Союзу.

– Розширення регіональних ринків створює необхідні умови для розвитку національної промисловості. Цей аспект є особливо важливим для країн Латинської Америки та Африки, розташованих на південь від Сахари.

Науковці виділяють два ключові напрями розвитку економічної інтеграції:

1. Поглиблення інтеграції – поступове об'єднання національних економік у єдину регіональну систему.

2. Розширення інтеграції – територіальне збільшення зони інтеграційного впливу.

Концепція глобальної інтеграції є співзвучною з ідеями нового регіоналізму. Цей процес спрямований на формування єдиного соціально-економічного, політичного та культурного простору, який базується на спільних інтересах країн-учасниць.

Професор Р. В. Войтович надає чітке визначення глобальної інтеграції: це «засіб об'єднання держав на всіх рівнях суспільного розвитку, що забезпечує структурну трансформацію сучасної системи міжнародних відносин та сприяє рівномірному розподілу соціально-політичного, економічного та культурного потенціалу між країнами в умовах загального глобалізаційного розвитку» [7, с. 11].

Для ефективного функціонування інтеграційних відносин важливим є чітке легітимне закріплення основних напрямів інтеграції, зокрема узгодження механізмів залучення нових учасників до інтеграційних об'єднань.

Економічна інтеграція, як складний процес, має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, вона сприяє національному розвитку та економічному зростанню. З іншого боку, виникають певні ризики, пов'язані зі складністю вирішення політичних, соціальних, екологічних та економічних проблем. Основні суперечності можна систематизувати так:

1. Націоналізм та традиційні конфлікти між країнами чи групами держав, а також ідеологічні розбіжності.
2. Зростання витрат на виконання регулюючих функцій на наднаціональному рівні.
3. Конфлікти, що виникають у процесі розширення інтеграційних об'єднань.
4. Динаміка інтеграційних процесів, яка часто посилюється під впливом об'єктивних факторів або як «ланцюгова реакція» на розвиток інших об'єднань.
5. Нерівномірність у розвитку різних форм міжнародної економічної інтеграції.

6. Паралельний розвиток дезінтеграційних процесів, зумовлених історичними, політичними та соціально-економічними особливостями світового господарства.

Сучасна практика показує, що інтеграція та дезінтеграція є взаємопов'язаними й паралельно існуючими процесами. Дезінтеграційні явища можуть мати як локальний характер (в межах держави), так і глобальний.

Ці процеси часто створюють передумови для реінтеграції на нових умовах – кількісно або якісно змінених. Реінтеграція може відбуватися у різних формах: як відновлення колишніх політико-економічних зв'язків у старому форматі, так і з можливістю залучення нових учасників.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Особливості розвитку державної політики та стратегії України у сфері європейської інтеграції на сучасному етапі

На сучасному етапі європейська інтеграція є ключовим пріоритетом державної політики України. Отримання статусу кандидата на вступ до ЄС у 2022 році стало важливим етапом на цьому шляху. Це рішення Європейської Ради підтвердило готовність України до поглиблення співпраці з ЄС і впровадження необхідних реформ.

Складнощі процесу ратифікації угоди з Україною відобразили існуюче у європейському суспільстві суперечливе відношення до проблеми майбутнього членства України. Так, приватно значна кількість європолітиків відносила себе до скептично налаштованої та розчарованої групи, у якій існує консенсус щодо неспроможності України здійснити швидке реформування через кон'юнктурність влади щодо виконання приписів західної політики. Водночас на рівні громадян ЄС спостерігаються більш позитивні настрої. Наприклад, опитування громадської думки, проведене у Франції, Німеччині, Італії та Польщі соціологічним агентством Kantar Profiles Division із 22 по 29 вересня 2020 р., засвідчило підтримку України в ЄС із боку більшості респондентів (55%). Однак поточне опитування продемонструвало, що найбільшою перешкодою для членства України у ЄС є корупція – 43,1% [47, с. 6].

Незважаючи на прийняття парламентом низки законів, які стосувалися проблемних галузей, що перебували тривалий час у замороженому стані та які блокувалися через бізнес-інтереси депутатів попереднього скликання, надолужити відставання у виконанні Угоди з ЄС не вдалося. За даними моніторингового звіту, який підготував аналітичний центр «Український центр

європейської політики», ступінь виконання угоди за 2014–2019 рр. становить 41,6%. Ця цифра майже співпадає з результатами Урядового звіту, який презентували у лютому 2020 р. (у ньому йшлося про виконання 42% Угоди) [42].

Станом на початок 2021 р. 26 євроінтеграційних законопроектів були готові до першого читання, три законопроекти – до другого читання, вісім – потребували доопрацювання та один було знято з розгляду. Верховна Рада України підтримала розроблений спільно з Офісом Президента України та Кабінетом Міністрів України План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 р. Він передбачав розгляд цілої низки законопроектів у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції. Розгляд і прийняття законопроектів мав відбуватися в так звані «дні Європейського Союзу», які запропонували запровадити в Парламенті України [25]. У рамках реалізації політичної асоціації з ЄС у 2021 р. Україна приєдналася до 220 політичних заяв у сфері зовнішньої політики Євросоюзу, що свідчить про двосторонню політичну конвергенцію між ЄС і Україною більше ніж на 90% [16].

Слід виділити низку внутрішніх та зовнішніх проблем. Основною внутрішньою проблемою, яка перешкоджатиме євроінтеграційному курсу України, експерти вважають, насамперед, неефективність системи державного управління: недостатній рівень компетенції держслужбовців, надмірну бюрократичність, нереформованість та корумпованість системи державного управління, високий рівень корупції в українському суспільстві, неефективну політику інформування населення про євроінтеграцію, відсутність консенсусу в політикумі та соціально- економічні проблеми. Саме з подоланням останніх пов'язані сприйняття євроінтеграційного курсу та визначення рівня його ефективності у свідомості українців [39, с. 3–4].

У 2022 р. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, конкретизувалися перспективи приєднання, виокремилися стимули для влади і громадян країни, появився позитивний сигнал для європейських і світових інвесторів. Нині на порядку денному – адаптація національного законодавства

до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС, практичне запровадження «безвізів» у різних сферах, подальша секторальна інтеграція тощо [29]. Базові реформи, передбачені Угодою про асоціацію, мають запрацювати, необхідне також виконання пакета рекомендацій Єврокомісії, що є передумовою започаткування переговорів про вступ.

Набуття статусу кандидата важливий, але не завершальний етап євроінтеграції, тому навіть в умовах війни необхідно не збавляти темпів на шляху до ЄС, використовувати переваги нового статусу, здійснювати реформи, необхідні для набуття членства у ЄС і забезпечувати умови для повоєнного відновлення України за європейськими нормами і стандартами, уважають в Українському центрі економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова.

Нині головними складниками з ЄС є спільне протистояння континентальній експансії росії, політична солідарність і воєнна, фінансово-економічна підтримка України, адже вона тривалий час тримає оборону східного флангу ЄС.

У 2019 р. євроінтеграція як політичний курс, кінцевою метою якого є досягнення відповідності певним критеріям та вступ до Європейського Союзу, отримав в Україні конституційне закріплення. Інформаційна кампанія, громадянська активність, підписання Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку, отримали належне визнання.

Євроінтеграційний курс не можна назвати стабільним і планомірним, однак станом на 2021 р. він не має і не потребує альтернатив. Показово, що в оцінці прогресу виконання завдань Угоди про асоціацію понад третина напрямів стосується громадянського суспільства, навіть більше – є якісними критеріями його функціонування. Звідси постає дуалістичне питання: розвинене

громадянське суспільство є запорукою просування євроінтеграційного процесу в Україні чи виступає однією із цілей реалізації євроінтеграційного курсу [14]? Або ж як співвідносяться ці аспекти, ураховуючи роль суспільної активності у формуванні зовнішньополітичної парадигми Української держави? Дослідницька цікавість також стосується євроінтеграційного контексту у формуванні ідеологій та програмного розвитку вітчизняних політичних партій – ситуативних комунікантів суспільно-політичних відносин, а в ідеалі – провідників і виразників суспільних інтересів.

Тринадцята президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн заявила, що ЄК офіційно рекомендує почати процес переговорів про вступ України та Молдови до Євросоюзу. Вона зазначила, що Україна робить зусилля на шляху реформ. Оцінку їй надали у березні 2024 р. Процес перемовин є додатковим поштовхом для реформ, передусім судової. «Як довго триватимуть перемовини, залежить від поступу в реформах», – заявила Урсула фон дер Ляєн. Важливо, щоб Україна далі боролася з корупцією – розслідувала й ухвалювала вироки у справах, пов'язаних із нею [5].

«Ми прийняли наш Пакет про розширення на 2023 рік, у якому рекомендовано розпочати переговори з Україною та Молдовою, надати статус кандидата Грузії та розпочати переговори про приєднання з Боснією та Герцеговиною, коли буде досягнуто необхідного рівня відповідності», – заявляли у Єврокомісії.

Статус кандидата в члени ЄС Україна отримала в червні 2022 р. і разом із ним – сім вимог, які необхідно виконати для початку переговорів про вступ. У Європейській Комісії вважають повністю успішними чотири із семи вимог. Це впровадження законодавства щодо процедури добору суддів Конституційного суду України відповідно до рекомендацій Венеційської комісії, завершення перевірки доброчесності кандидатів у члени Вищої ради юстиції й створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, відповідність законодавства про боротьбу з відмиванням грошей стандартам FATF і схвалення стратегічного

плану реформування всього правоохоронного сектору, реформа медіагалузі – приведення українського законодавства у відповідність із Директивою ЄС про аудіовізуальні медіапослуги. Натомість над боротьбою з корупцією, законодавством про нацменшини та зменшенням впливу олігархів ще слід працювати. Це ті чотири пункти, які Україна успішно виконала. Натомість є три ще не виконані [34]. У межах боротьби з корупцією Україна так і не призначила нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та директора НАБУ, не ухвалила закон про лобізм і не прийняла до відома всі рекомендації у частині законодавства про національні меншини.

У листопаді 2023 р. Європейська Комісія оприлюднила доповідь щодо України [50], зазначивши досягнення Україною важливого прогресу за сімома кроками, викладеними в її висновку від червня 2022 р., також ужито додаткових заходів для доповнення і закріплення цих досягнень. Тому Європейська Комісія рекомендує Європейській Раді розпочати з Україною переговори щодо членства у Європейському Союзі. Також ЄК рекомендує Раді затвердити рамки переговорів, щойно Україна зробить такі кроки: ухвалення запропонованого урядом закону про збільшення штатної чисельності Національного антикорупційного бюро України; вилучення із закону про протидію корупції положень, що обмежують повноваження НАЗК щодо продовження перевірки активів, які вже пройшли процедуру перевірки, та обмежують повноваження НАЗК щодо перевірки майна, отриманого декларантами до вступу на державну службу, без шкоди правилам, що застосовуються до забезпечення національної безпеки під час війни; ухвалення в рамках «антиолігархічного» плану дій закону, що регулює лобіювання відповідно до європейських стандартів; ухвалення закону стосовно решти рекомендацій Венеціанської комісії від червня 2023 р. та жовтня 2023 р., пов'язаних із законом про національні меншини, а також урахування рекомендацій Венеціанської комісії, пов'язаних із законами про державну мову, медіа та освіти.

В оприлюдненій доповіді Єврокомісії щодо прогресу України, яка охоплює період із червня 2022 по червень 2023 р., зазначено, що Верховна Рада працює у надзвичайних обставинах через російську військову агресію, однак законодавчі завдання виконуються систематично. Зазначається, що Україна має певний рівень підготовки у сфері реформи державного управління, однак за звітний період досягнуто обмеженого прогресу. Водночас цифровізація надання послуг досягла високого рівня [50].

У питанні функціонування судової влади Україна має певний рівень підготовки й повинна продовжувати свої зусилля. Зокрема, необхідні законодавчі й інституційні зміни для забезпечення сильнішої дисциплінарної системи прокурорів, а щоб підвищити прозорість, ефективність і доступ до правосуддя, Україні слід також продовжити зусилля із цифровізації судової системи. Усе ще необхідно вжити системних заходів для просування реформи виконання судових рішень включно з виконанням рішень Європейського суду з прав людини. Для підвищення ефективності розслідування міжнародних злочинів і співпраці з Міжнародним кримінальним судом Україна має й надалі гармонізувати свою правову базу з міжнародними стандартами.

У Єврокомісії зазначили, що для забезпечення ефективності та стійкості зусиль у боротьбі з корупцією Україні слід і надалі нарощувати хорошу репутацію розслідувань, кримінальних переслідувань та остаточних судових рішень у високопоставлених корупційних справах включно з арештом і конфіскацією злочинних активів. Також слід прагнути своєчасної та послідовної реалізації Державної антикорупційної програми на 2023–2025 рр., і необхідні зусилля щодо подальшої оптимізації та вдосконалення матеріального і процесуального кримінального права. Окрім цього, щоб упоратися з дедалі більшим навантаженням, необхідно збільшити чисельність співробітників НАБУ, прокурорів САП і суддів Вищого антикорупційного суду. САП має бути додатково захищена від можливого неправомірного втручання шляхом удосконалення процедур добору глави САП та її ключових посадових осіб,

збільшення її організаційної та процедурної автономії та вдосконалення системи підзвітності.

Також наголошується, що Україна загалом дотримується міжнародних інструментів із прав людини й ратифікувала більшість міжнародних конвенцій про захист основних прав. Кількість зареєстрованих випадків дискримінації меншин, зокрема представників ЛГБТ і національних меншин, а також антисемітських дій значно скоротилася. Щодо прав осіб, які належать до національних меншин, Україна має виконати решту рекомендацій висновку Венеціанської комісії від червня 2023 р. та подальшого висновку від жовтня 2023 р.

Найпроблемнішим у цьому разі може залишитися прийняття Закону про нацменшини. Його нова редакція (після тієї, котра функціонувала з 1992 р.) набрала чинності 1 липня 2023 р.. Однак Венеціанська комісія має зауваження до цього Закону і склала перелік із нових рекомендацій, котрі Україна мусить узяти до відома та відобразити у Законі. Президент України Володимир Зеленський підписав Закон про національні меншини, який дозволяє їм використовувати свої мови у ЗМІ, рекламі та інших сферах там, де вони проживають. Водночас Україна має гарантувати збереження культурних традицій цих нацменшин. Зі свого боку, уряд України має забезпечувати школи таких нацменшин навчальними посібниками їхньою мовою. Водночас, на думку Європейської Комісії, цей закон не повною мірою відображає всі рекомендації Венеціанської комісії, ухвалені нею 9 жовтня 2023 р. щодо нацменшин в Україні.

Питання нацменшин у минулому провокувало суперечку України з членами ЄС – Румунією та Угорщиною. Угорщина звинувачувала Україну в утиску прав угорських меншин, її не влаштовують багато інших питань життя угорської нацменшини в Україні. Нещодавно голова угорської громади Києва та Київської області Тібор Томпа розповів 24-му каналу, що Угорщина наполягатиме на 100-відстковому навчанні угорською не лише у середніх школах, а й у вишах – там, де проживає угорська громада. А 8 листопада міністр

закордонних справ Угорщини Петер Сійярто заявив, що Україна «принесе в Євросоюз війну», тому Україна поки не підходить для членства у ЄС. Однак віцепрем'єрка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина переконана, що Україна досягне згоди з Угорщиною і вже надала Угорщині детальну дорожню карту того, як можна розв'язати суперечки з питання нацменшин.

Сучасні темпи просування на європейському шляху – від подання заявки (лютий 2022 р.) до отримання статусу кандидата на вступ до ЄС (червень 2022 р.) та включення України до Пакету про розширення на 2023 р., у якому рекомендовано розпочати переговори з Україною (листопад 2023 р.) – безпрецедентні в історії Євросоюзу і свідчать про успішність нинішнього етапу євроінтеграції.

Отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС відкриває реальні перспективи приєднання до Євросоюзу та поклало край тривалому періоду стратегічної невизначеності у відносинах Києва і Брюсселя та визначило реальні перспективи започаткування переговорного процесу про вступ.

Усі ці зміни є необхідними для досягнення стратегічної мети України – інтеграції до європейської спільноти, що забезпечить сталий розвиток країни та підвищення добробуту її громадян.

Система державного управління у сфері європейської інтеграції, на сучасному етапі, повинна функціонувати за такими загальноприйнятими принципами співробітництва, як:

- забезпечення пріоритетності національних інтересів України у співробітництві із структурами ринкової економіки та міжнародної безпеки;
- спрямування політичних та економічних наслідків співпраці для зміцнення стратегічного положення України;
- дотримання міжнародних договорів і міжнародних зобов'язань України тощо.

Крім того, на наш погляд, державна політика у сфері європейської інтеграції має відповідати також принципам: узгодженості та упорядкованості; прогнозованості та результативності, економічної доцільності, соціальної та екологічної відповідальності, що сприятиме підвищенню її дієвості та ефективності.

2.2. Особливості формування та реалізації державної інтеграційної політики та стратегії у різних країнах

Досвід інших країн Центральної та Східної Європи демонструє, що успішна євроінтеграція залежить від політичної волі, ефективності інституцій та суспільної підтримки. Польща, Чехія та Естонія є прикладами, де впровадження структурних реформ дозволило суттєво підвищити рівень економічного розвитку та стабільності.

Формування інтеграційної політики в цих країнах базувалося на чітко визначених пріоритетах і адаптації законодавства до *acquis communautaire* — сукупності норм і правил ЄС. Україна, враховуючи свій досвід, також використовує подібний підхід, адаптуючи власне законодавство до європейських стандартів. Проте важливим аспектом залишається забезпечення ефективного виконання цих норм через розбудову незалежної судової системи, прозорості адміністративних процедур і боротьбу з корупцією.

Польща є одним із найбільш яскравих прикладів успішної інтеграції до Європейського Союзу (ЄС) серед країн Центрально-Східної Європи. Її досвід демонструє, як системний підхід до формування та реалізації державної інтеграційної політики може призвести до значних економічних, соціальних та інфраструктурних успіхів. Польща почала свій шлях до ЄС із подолання складних викликів у різних сферах, зокрема економіці, сільському господарстві та інфраструктурі [2].

Цей процес став можливим завдяки чіткій стратегії, адаптації європейських стандартів, ефективному використанню фондів ЄС та прозорій системі управління фінансовими ресурсами. Польський досвід є надзвичайно важливим для України як орієнтир у процесі євроінтеграції.

Після падіння соціалістичного режиму в 1989 році Польща зіштовхнулася з необхідністю радикальних реформ для подолання економічної кризи, політичної нестабільності та соціальних проблем. У 1994 році Польща подала заявку на вступ до ЄС, а в 1997 році розпочала активні переговори щодо адаптації європейського законодавства.

Формування державної інтеграційної політики Польщі ґрунтувалося на таких ключових завданнях:

- Гармонізація законодавства з європейськими нормами;
- Розвиток інституційної спроможності для виконання вимог ЄС;
- Модернізація економіки та впровадження європейських стандартів якості;
- Залучення фінансової підтримки ЄС для реалізації реформ.

Польща розробила Національну програму підготовки до членства в ЄС, яка включала чіткі плани та етапи адаптації.

Однією з основних переваг членства в ЄС стало отримання доступу до структурних і інвестиційних фондів ЄС. Польща ефективно використала ці ресурси для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів:

- Будівництво доріг та автомагістралей. Завдяки фінансуванню ЄС Польща побудувала сучасну мережу автошляхів, що з'єднує ключові регіони країни та підвищує логістичну привабливість.
- Розвиток залізничної інфраструктури. Було модернізовано залізничні лінії, що сприяло швидкому та безпечному сполученню між містами.
- Міська інфраструктура. У великих містах Польщі значно покращено громадський транспорт та соціальні об'єкти (школи, лікарні) [2].

Успішна реалізація інфраструктурних проєктів стала можливою завдяки чіткій системі контролю та прозорого використання фінансових ресурсів. Польща створила механізми звітності та моніторингу, які забезпечували ефективне освоєння коштів та запобігали корупційним ризикам.

Польща зуміла здійснити значну модернізацію аграрного сектору завдяки використанню фондів ЄС та впровадженню сучасних технологій. Основні досягнення включають:

- Впровадження стандартів якості продукції відповідно до норм ЄС. Це дозволило польським аграріям отримати доступ до європейських ринків.
- Субсидування сільськогосподарських підприємств та розвиток малих фермерських господарств.
- Залучення інвестицій для модернізації тваринництва та рослинництва.

Крім аграрного виробництва, значна увага приділялася розвитку сільської інфраструктури. Було реалізовано програми з будівництва доріг, розвитку систем водопостачання та покращення умов життя в сільській місцевості.

Після вступу до ЄС економічні показники Польщі значно покращилися [13]:

- Прискорення темпів зростання ВВП. Польща стабільно демонструвала зростання на рівні 4-5% на рік.
- Залучення іноземних інвестицій. Членство в ЄС стало каталізатором для залучення капіталу в промисловість, послуги та інфраструктуру.
- Зниження рівня безробіття. Завдяки створенню нових робочих місць у різних галузях було забезпечено зайнятість населення.

Досвід Польщі є важливим прикладом для України, оскільки обидві країни мали схожі стартові умови. Основні уроки для України включають:

- Стратегічне планування та чітка державна політика у сфері євроінтеграції.
- Ефективне використання міжнародної фінансової допомоги з акцентом на прозорість і контроль.

- Модернізація інфраструктури як основа економічного зростання.
- Підтримка аграрного сектору та впровадження європейських стандартів якості [2].

Державна інтеграційна політика Польщі є прикладом успішного використання можливостей, які надає європейська інтеграція. Завдяки системним реформам, ефективному використанню фондів ЄС та впровадженню європейських стандартів Польща досягла значного економічного та соціального прогресу.

Естонія є яскравим прикладом успішної державної інтеграційної політики. Ця невелика країна продемонструвала, як завдяки стратегічним реформам, впровадженню цифрових технологій та адаптації до європейських стандартів можна досягти значних економічних і соціальних успіхів.

Унікальність естонського досвіду полягає у тому, що країна стала лідером цифрової трансформації державного управління, забезпечивши ефективність, прозорість і доступність державних послуг. Також важливою складовою інтеграційної політики Естонії стала реформа системи освіти, що сприяло підвищенню конкурентоспроможності населення на європейському ринку праці [2].

Після відновлення незалежності у 1991 році Естонія стикнулася з економічною кризою, руйнуванням інституцій та необхідністю модернізації державного управління. Орієнтиром для Естонії стало наближення до європейських стандартів, що зумовило:

- Розробку чіткої інтеграційної стратегії з ЄС;
- Адаптацію до правової бази ЄС та гармонізацію законодавства;
- Орієнтацію на інноваційні технології як основу розвитку.

Основними напрямками державної інтеграційної стратегії Естонії стали:

- Цифрова трансформація державного управління;
- Реформа системи освіти відповідно до європейських стандартів;
- Економічна модернізація та залучення інвестицій;

- Забезпечення прозорості державних послуг.

Ці стратегічні напрями дозволили Естонії закласти фундамент для сталого розвитку та успішної інтеграції в європейський простір.

Естонія стала першою країною, що системно впровадила електронне врядування (e-Governance), яке дозволяє громадянам та підприємствам отримувати державні послуги онлайн. Основні інновації у сфері е-врядування включають:

- Система X-Road – платформа для обміну даними між державними установами;
- Електронний підпис – обов’язкова складова усіх онлайн-транзакцій та документообігу;
- Е-реєстри – цифрові бази даних для зберігання інформації про громадян, бізнес та нерухомість.

Ці технології забезпечили миттєвий доступ до державних послуг, мінімізували бюрократію та підвищили прозорість управління.

Електронне врядування в Естонії надає такі переваги:

- Можливість отримання послуг онлайн: від реєстрації бізнесу до подання податкових декларацій;
- Економія часу та ресурсів завдяки відсутності необхідності фізичного відвідування установ;
- Прозорість процесів – громадяни можуть відстежувати дії державних органів у режимі реального часу.

Успішне функціонування електронного уряду потребувало високого рівня кібербезпеки. Естонія стала світовим лідером у забезпеченні захисту цифрових даних завдяки:

- Створенню кіберполігонів для тестування систем;
- Впровадженню блокчейн-технологій для збереження даних;
- Співпраці з міжнародними партнерами у сфері кіберзахисту.

Естонія визначила освіту як пріоритетну сферу для забезпечення довгострокового розвитку країни. Реформа освітньої системи базувалася на таких принципах [13]:

- Впровадження європейських стандартів освіти;
- Орієнтація на розвиток цифрових навичок серед учнів і студентів;
- Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян.

Естонія стала лідером у впровадженні інноваційних освітніх рішень, зокрема:

- Використання цифрових платформ для навчання (eKool, Moodle);
- Запровадження STEM-освіти для розвитку технічних і наукових компетенцій;
- Упровадження програм з кібербезпеки у шкільний та університетський навчальний процес.

Завдяки реформам у системі освіти Естонія досягла високих результатів у міжнародних рейтингах (PISA), що свідчить про якість та ефективність підготовки кадрів. Випускники естонських навчальних закладів конкурентоспроможні на європейському ринку праці [2].

Впровадження електронного врядування та модернізація управлінських процесів забезпечили зростання:

- Інвестиційної привабливості країни;
- Розвитку малої та середньої підприємницької діяльності;
- Підвищення ефективності державних витрат.

Завдяки прозорим процесам управління рівень довіри громадян до держави суттєво зріс, що стало важливим фактором стабільності в суспільстві.

Для України досвід Польщі є надзвичайно важливим, оскільки він демонструє необхідність комплексного підходу до реалізації реформ та ефективного управління фінансовими ресурсами. Адаптація цього досвіду може стати основою для успішної інтеграції України до Європейського Союзу.

Естонія є прикладом того, як стратегічна державна політика та інноваційні реформи можуть забезпечити успішну інтеграцію до європейського простору. Завдяки впровадженню цифрового врядування, модернізації системи освіти та орієнтації на європейські стандарти Естонія стала однією з найбільш розвинених країн у регіоні.

Україна може використати досвід Польщі та Естонії як модель для реалізації власної інтеграційної стратегії. Пріоритетами мають стати цифрова трансформація державного управління, підвищення якості освіти та прозоре використання ресурсів задля досягнення європейських стандартів розвитку.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Пріоритетні напрями вдосконалення державної політики України в контексті європейської інтеграції в умовах війни

У сучасних умовах війни Україна стикається з необхідністю адаптації своєї державної стратегії до викликів геополітичної нестабільності. Концептуальні підходи повинні враховувати комплексність цих викликів, зокрема, одночасний тиск з боку безпекових загроз, економічної кризи та необхідності швидкої адаптації до стандартів ЄС.

Важливим елементом є інтеграція інституційного потенціалу, що дозволяє державі ефективно координувати міжнародну технічну допомогу, впроваджувати програми інституційної реформи та здійснювати стратегічне планування в умовах кризи. Ці підходи мають сприяти створенню умов для сталого розвитку України та її подальшої інтеграції до європейського співтовариства.

Досвід євроінтеграції України в умовах війни має унікальний характер. Захищаючи східний фланг ЄС і НАТО від збройної російської інтервенції, потерпаючи від колосальних людських і фінансово-економічних втрат, країна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, продовжує проєвропейські реформи в різних сферах, поглиблює секторальне співробітництво з Брюсселем, виконує на практиці положення Угоди про асоціацію і рекомендації Єврокомісії.

Нинішня фаза євроінтеграції обумовлена комплексом різновекторних факторів, викликів і загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, серед яких можна виокремити турбулентність і непередбачуваність світових політико-економічних процесів, зростаючу конфронтацію між світовими центрами впливу, накопичення кризових явищ на теренах ЄС, внутрішні українські

проблеми тощо. Але очевидно, що ці фактори тією чи іншою мірою обумовлені та інспіровані агресією кремля, яка становить найбільшу загрозу для України, її європейського майбутнього.

Оцінюючи вплив фактора російської агресії на зміст і темпи української євроінтеграції, слід звернути увагу на наступні обставини.

По-перше, українська сторона має зосереджувати величезний політико-дипломатичний, фінансово-економічний, кадровий потенціал на протистоянні російській широкомасштабній інтервенції на різних напрямках. Київ змушений утримати та забезпечувати потужний військовий контингент на російсько-українському фронті і постійно збільшувати фінансування воєнних потреб. Нині майже половина бюджетних витрат спрямовані в оборонний сектор. У бюджеті-2023 заплановано 43% воєнних витрат [4]. Ці людські і фінансові ресурси могли б бути ефективно задіяні на євроінтеграційному напрямі.

По-друге, війна уповільнила темпи реформ у рамках реалізації Угоди про асоціацію Україна-ЄС, тією чи іншою мірою ускладнила процес імплементації пакета рекомендацій ЄК. Зокрема, виконання окремих напрямів Угоди про асоціацію нині критично ускладнене і має здійснюватися у мирний період.

Своєю чергою, деякі універсальні загальноєвропейські норми, зокрема стосовно врегулювання діяльності мас-медіа і прав національних меншин, мають бути адаптовані до умов воєнного стану та режиму бойових дій.

По-третє, попри ряд важливих ініціатив Брюсселя щодо відкриття доступу українських виробників до внутрішнього європейського ринку, війна знизилася інтерес і активність європейських бізнес-партнерів до розвитку контактів з воюючою країною зі складною внутрішньою ситуацією, яка містить ризики і небезпеки для перспективних інвестицій і ведення бізнесу. Водночас і європейський бізнес перебуває у складній ситуації через російську енергетичну блокаду, притік біженців і ряд інших внутрішніх проблем.

По-четверте, війна перетворила Україну на довгострокового реципієнта міжнародної донорської допомоги. За оцінками експертів, іноземні фінансові

надходження покривають приблизно третину витрат бюджету України [43]. Така тенденція зберігатиметься і наступного року. Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль, презентуючи бюджет на 2023 р., зазначив, що «видатки бюджету вдвічі більші за доходи... Дефіцит у \$38 млрд. розраховуємо переважно закривати завдяки підтримці наших міжнародних партнерів. Зокрема Євросоюзу, США та МВФ» [3].

В умовах тривалої «війни на виснаження», з огляду на обмежені внутрішні ресурси, європейська інтеграція, вимушено забезпечується у скороченому масштабі. Водночас політичні рішення і дії української влади, увага суспільства і загалом громадсько-політичний дискурс нині зосереджені на темі війни. Європейська інтеграція, реалізація Угоди про асоціацію, секторальне співробітництво з ЄС розглядаються переважно в контексті воєнної, фінансово-економічної підтримки України, спільного опору країні-агресору та повоєнного відновлення.

Умовами успішного просування України на євроінтеграційному шляху є імплементація цінностей і норм ЄС, виконання пакета рекомендацій Єврокомісії, успішна реалізація базових реформ, передбачених Угодою про асоціацію. Протягом останніх місяців 2022 р. офіційний Київ зосередив зусилля на виконанні семи рекомендацій Єврокомісії, які були передумовою надання Україні статусу кандидата.

Важливим кроком на цьому напрямі стало ухвалення Верховною Радою 13 грудня 2022 р. пакета євроінтеграційних законів – «Про медіа», «Про національні меншини (спільноти)», а також «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах».

Це дало підстави Президенту України В. Зеленському 15 грудня 2022 р. звернутися до лідерів країн ЄС із закликом прискорити процес оцінки виконання Україною рекомендацій ЄК, щоб перейти до переговорів щодо членства України

в ЄС. Однак очевидно, що попри помітні здобутки у виконанні «домашнього завдання» Єврокомісії, цей процес потребує продовження і вдосконалення.

Отже, окреслюючи стан реалізації рекомендацій Єврокомісії, слід звернути увагу на окремі важливі заходи української сторони і деякі проблемні аспекти.

Реформа Конституційного Суду України (КСУ). Кроком уперед у реалізації реформи КСУ стало те, що у грудні 2022 р. набув чинності згаданий вище закон щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду суддів КСУ. Закон містить низку вартих уваги положень.

Однак, залишається проблемною ситуація довкола нового органу «дорадчої групи експертів», передбаченого Законом. 20 грудня 2022 р. Венеціанська Комісія оприлюднила висновки, де рекомендувала включити до дорадчої групи додаткового сьомого члена з числа незалежних міжнародних експертів. А також встановити, що рішення групи мають бути обов'язковими, а кандидати, які не пройшли перевірку групи, не можуть бути призначені суддями КСУ [19]. Вже 23 грудня офіційний Брюссель заявив, що очікує від української влади врахування відповідних рекомендацій Венеціанської Комісії.

Отже, на порядку денному залишається питання узгодження структури дорадчої групи і відповідно відкладається процедура обрання суддів КСУ. Водночас на початку грудня Конституційний Суд звільнив трьох суддів, відтак у його складі залишилось 13 осіб (за кворуму 12) [41]. Ці обставини ускладнюють як роботу КСУ, так і обрання його голови. Очевидно, завершення реформи КСУ потребує додаткових зусиль усіх гілок влади для забезпечення повноцінної і ефективної його роботи.

Продовження судової реформи. Нині триває процес відбору кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККС). Конкурсна комісія з добору кандидатів на посаду члена ВККС провела офіційне засідання, на якому затвердила перелік із 64 кандидатів, допущених до наступного етапу конкурсу – співбесіди, за результатами яких Вища рада правосуддя (ВРП) призначить 16 членів ВККС.

Своєю чергою, здійснюється оновлення складу ВРП, яка призупинила свою діяльність з лютого ц.р. У серпні Верховна Рада обрала двох членів ВРП і їх число у грудні становило сім осіб. Але для кворуму необхідно 15 і ця важлива судова інституція залишалася де-факто недієздатною. У листопаді Етична рада закінчила відбір кандидатів за суддівською квотою та рекомендувала 16 осіб, з яких з'їзд суддів має обрати вісім і призначити їх членами ВРП. Реформа судової системи, що триває, є одним з важливих і водночас складних напрямів проєвропейських трансформацій.

Стан формування повноцінного складу антикорупційних органів, зокрема, САП і НАБУ, має безпосередній вплив на динаміку процесу боротьби з корупцією, у т.ч. на високому рівні, шляхом ефективних розслідувань. Варто додати, що в цій сфері влада останніми місяцями зробила ряд важливих кроків.

Верховна Рада ухвалила Закон про засади державної антикорупційної політики, яким затверджена Антикорупційна стратегія до 2025 р. Згодом НАЗК розпочало громадські обговорення нової Державної антикорупційної програми до 2025 р.. Набув чинності Закон «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану». Указом Президента створено спеціальну робочу групу представників НАБУ та САП з метою узгодження українського законодавства з Конвенцією ОЕСР щодо боротьби з хабарництвом.

Отже загалом є підстави говорити про позитивні зрушення щодо боротьби з корупцією, але ця сфера потребує додаткових зусиль української влади.

Боротьба з відмиванням коштів. 6 вересня 2022 р. Верховна Рада ухвалила Закон про приведення у відповідність національного законодавства по боротьбі з відмиванням грошей до стандартів Групи з фінансових заходів (FATF). Цей закон має вдосконалити подання юридичними особами інформації про кінцевих бенефіціарних власників та структуру власності до Єдиного державного реєстру. Документ «дасть змогу підвищити ефективність проведення фінансового моніторингу, сприятиме виконанню міжнародних зобов'язань України у

відповідній сфері»[35]. На думку експертів, зараз одним з актуальних завдань є визначення державного органу, відповідального за формування та реалізацію політики щодо бенефіціарної власності [44].

До активу України в цій сфері можна також віднести й те, що в жовтні офіційний Київ ініціював процедуру вступу до Робочої групи Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з питань боротьби з хабарництвом у міжнародних комерційних операціях.

Втілення антиолігархічного закону. У листопаді 2021 р. набув чинності Закон «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним з надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)».

Отже, на всіх напрямках, визначених Єврокомісією, спостерігаються помітні здобутки і прогрес. І цей прогрес має особливу вагу і значення з огляду на широкомасштабну війну в Україні, яка містить загрозу не лише її євроінтеграційному курсу, але й її державності загалом. Водночас очевидне й те, що реалізація цих завдань ЄС ще потребує додаткових зусиль влади та українського суспільства.

Україна в умовах широкомасштабної війни активно продовжує рух до ЄС, впроваджує проєвропейські реформи, поглиблює секторальне співробітництво з Брюсселем, виконує положення Угоди про асоціацію і рекомендації Єврокомісії.

Ухвалення Закону «Про національні меншини (спільноти)», з одного боку, є важливим для реалізації євроінтеграційних завдань, а з іншого – актуальним з огляду на те, що до цього часу в Україні діяв Закон «Про національні меншини», ухвалений ще в червні 1992 р., який є морально застарілим.

Новий закон містить ряд важливих положень, якими:

- визначаються особливості державної політики щодо реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин;
- окреслюються повноваження органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у відповідній царині;

- регулюються сфери функціонування громадських об'єднань національних меншин;
- забезпечуються права на самоідентифікацію, свободу слова, совісті та релігії; участь у політичному, економічному та соціальному житті;
- збереження культурної самобутності національної спільноти тощо.

Відзначаючи ухвалення цього Закону позитивним зрушенням на шляху до ЄС, слід враховувати принаймні дві важливі обставини. По-перше, питання прав національних меншин забезпечується низкою законів і нормативних актів. По-друге, саме ця сфера є чутливою і досить проблемною у відносинах з деякими сусідніми країнами-членами ЄС.

Отже, на всіх напрямках, визначених Єврокомісією, спостерігаються помітні здобутки і прогрес. І цей прогрес має особливу вагу і значення з огляду на широкомасштабну війну в Україні, яка містить загрозу не лише її євроінтеграційному курсу, але й її державності загалом. Водночас очевидне й те, що реалізація цих завдань ЄС ще потребує додаткових зусиль влади та українського суспільства.

Україна в умовах широкомасштабної війни активно продовжує рух до ЄС, впроваджує проєвропейські реформи, поглиблює секторальне співробітництво з Брюсселем, виконує положення Угоди про асоціацію і рекомендації Єврокомісії.

Загалом оцінюючи дії української влади, є підстави констатувати позитивні результати і помітний прогрес на визначених напрямках. Ідеться про ухвалення ряду євроінтеграційних законів (насамперед про медіа та національні меншини), просування реформи судочинства, здійснення прозорих процедур обрання керівників антикорупційних структур тощо. Але очевидно є необхідність запровадження на практиці ухвалених законодавчих актів, концентрації зусиль на ключових сферах євроінтеграції, вирішення комплексу внутрішніх проблем, що уповільнюють наближення до євроспільноти.

3.2. Регіональна політика України: можливості застосування європейського досвіду

Регіональна політика є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку регіонів України в умовах євроінтеграції. Європейський досвід у цій сфері, зокрема практика децентралізації, може бути успішно адаптований для українських реалій. Це включає залучення місцевих громад до ухвалення рішень, ефективний розподіл ресурсів і розвиток інфраструктури.

Успіхи регіональної політики країн-членів ЄС свідчать про необхідність розробки чітких стратегій розвитку регіонів із урахуванням їхніх унікальних особливостей. Для України важливим є посилення інституційної спроможності регіонів, залучення іноземних інвестицій та впровадження європейських практик оцінки ефективності проєктів розвитку.

Орієнтиром розвитку України в сучасних умовах є країни-члени Європейського Союзу, які мають ефективнішу систему державного управління, де громадяни є більш захищеними у своїх правах, мають вищий рівень життя та впевненість у майбутньому. Шлях до цього орієнтиру пролягає для України через процес європейської інтеграції – внутрішні реформи, викорінення корупції, адаптацію до європейських стандартів, економічну інтеграцію та політичну асоціацію з ЄС. Тому актуальними є питання формування та реалізації нової державної політики у сфері європейської інтеграції, яка відповідає існуючим викликам сьогодення.

Динаміку ставлення громадян України до Європейського Союзу та специфіку процесів європейської самоідентифікації населення нашої країни можна проаналізувати за результатами соціологічних опитувань Центру Разумкова, згідно з якими кількість прихильників євроінтеграції постійно переважала над її противниками.

На ставлення громадян України до різних векторів інтеграції – європейської чи євразійської, вплинули Революція гідності у грудні 2013 – січні

2014 років, яка відстояла і утвердила європейський курс розвитку України, а також російська агресія, яка фактично зняла з порядку денного євразійський вектор інтеграції для України. Якщо протягом довоєнних років (2011-2013 років) частка прихильників євразійської інтеграції складала близько третини респондентів, то в наступні роки частка симпатиків Євразійського економічного союзу (колишнього Митного союзу країн СНД) знизилась – у 2015 р. до 15,9%, а в 2017 р. – до 7,8%. Відповідно зросла частка прихильників євроінтеграційного шляху.

Говорячи про нинішній рівень і характер проєвропейських симпатій українського суспільства слід відмітити якісно новий характер мотивації – громадяни, з одного боку, вже більш реально усвідомлюють складнощі і тривалість євроінтеграції, а з іншого усвідомлюють природність для України саме європейського шляху, й у т.ч. як засобу збереження національної державності у протистоянні агресивному російському впливу.

Отже, частка громадян, які тією чи іншою мірою відчують себе європейцями, відчують свою належність до культури та історії європейського співтовариства у 2017 р. порівняно з 2009 р. зросла з 31,4% до 40,3%. Водночас, частка респондентів, які не ототожнюють себе з Європою зменшилася з 63,4% до 50,4%. Наведена динаміка виглядатиме досить оптимістично на фоні часового масштабу формування загальноєвропейської ідентичності в рамках ЄС.

Досить показовою ілюстрацією рівня проєвропейських настроїв в українському суспільстві є потенційна готовність громадян голосувати на гіпотетичному референдумі за вступ України до ЄС. З 2014 р. спостерігається тенденція зростання європейських симпатій в суспільстві: в грудні 2020 р. вже майже 60% українських громадян підтримували вступ України до ЄС. [48].

Однак в подальшому можна спостерігати тенденцію до сталості і, навіть, деякого зниження показника підтримки євроінтеграції серед населення України.

Так, наприклад, в опитуванні, проведеному групою Рейтинг з 30 квітня по 10 травня 2020 р., вступ України в ЄС підтримували 57%, що нижче за показник

грудня 2019 р. І це при тому, що Україна потрапила в число країн, чиє населення в переважній більшості позитивно ставиться до Євросоюзу (такі результати показало опитування людей в 33 країнах, проведене американським дослідницьким центром Pew, яке показало, що 79% українців позитивно ставляться до Євросоюзу, а вище ці показники тільки у двох країн – членів ЄС: Польщі (84%) і Литви (83%) та Південній Кореї – 80% [381]).

Деяке зниження показника підтримки євроінтеграції серед населення України в останні роки може свідчити про зниження ефективності та результативності державної політики у сфері європейської інтеграції, яка потребує модернізаційної трансформації у відповідних напрямках її реалізації в сучасних умовах глобальних викликів для України.

Ефективність та результативність державної політики у сфері європейської інтеграції України значною мірою залежить від вчасного виконання нашою державою Угоди про асоціацію з ЄС (далі – УА), яку в частині секторальної інтеграції Україна має завершити, а загалом всі положення Угоди, щодо яких визначені терміни виконання, мають бути виконані не пізніше 31 грудня 2025 року [46].

За результатами виконання УА, 28 січня 2020 року в Брюсселі пройшло вже Шосте засідання Ради асоціації Україна – Європейський Союз (спільне засідання українського Уряду та Європейської Комісії), на якому сторони обговорили низку важливих питань та ухвалили спільну заяву, у якій ЄС відзначив суттєвий прогрес реформ в Україні.

Окрему увагу в контексті виконання УА приділено співпраці у сфері охорони навколишнього природного середовища та боротьбі з наслідками змін клімату. Зокрема, сторони домовилися про подальші кроки задля захисту довкілля та зниження рівнів викидів вуглецю у рамках Європейської зеленої угоди та погодилися надалі спільно впроваджувати амбітну політику із захисту довкілля, зокрема, для виконання зобов'язань за Паризькою кліматичною угодою.

Рада асоціації звертає увагу на важливість залучення регіонів України до євроінтеграції та ініціативу Уряду з відкриття регіональних офісів євроінтеграції, які сприятимуть зв'язкам українських регіонів з ЄС. Сторони також підтвердили спільний намір продовжити роботу над відкриттям курсів Коледжу Європи для українських державних службовців.

У тексті заяви сторони також підтримали зацікавленість України розширити участь у програмах ЄС, зокрема таких як «Креативна Європа» та «Горизонт Європа» і відзначили необхідність прискорення адаптації законодавства України у сфері транспорту і важливість якнайшвидшого укладення Угоди про спільний авіаційний простір.

Рада асоціації підкреслила важливість медіа плюралізму, збереження свободи вираження поглядів і ЗМІ та привітала вирішальну роль, яку громадянське суспільство продовжує відігравати у цій сфері, погодившись з необхідністю швидкого та ретельного розслідування нападів на громадських активістів та журналістів. При цьому наголошується, що реформа Служби безпеки України та посилення демократичного нагляду за сектором безпеки залишаються ключовими.

В цілому, Європейський Союз підтвердив непохитну підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, позитивно відзначив зусилля України з мирного врегулювання на Донбасі і рішуче засудив порушення територіальної цілісності та суверенітету України, яке розпочалося актами агресії збройних сил Росії з лютого 2014 року [36].

Відповідно до статті 338 Угоди про асоціацію, співробітництво між Україною та ЄС включає розробку та впровадження енергетичних стратегій та політик, розробку прогнозів та сценаріїв, удосконалення енергетичної статистики, що базується на своєчасному обміні інформацією про енергетичний баланс.

Одним з основних завдань реалізації Енергетичної стратегії на період до 2035 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р, є вирішення проблем енергетичної безпеки в умовах нагальної потреби забезпечення суверенітету держави за обставин зовнішньої агресії. Вирішення цих проблем має бути забезпечено шляхом реалізації механізмів трансформаційного характеру на період до 2020 року та визначення стратегічних орієнтирів розвитку до 2035 року. Протягом 2017 р. Україна займала активну позицію щодо відстоювання своїх інтересів та неможливості реалізації проекту щодо розбудови Російською федерацією газопроводів в обхід України «Північний потік II» та «Турецький потік» [20].

Спільними зусиллями України, країн Центральної Європи та окремих північноєвропейських держав вдалося загальмувати реалізацію «Північного потоку II» через Балтійське море. Основні зусилля наразі сконцентровані на доведенні до міжнародних партнерів важливості дотримання принципу солідарності та умов ст. 274 в частині спільних консультацій та врахування інтересів партнерів у рамках розгляду питань щодо подальшого будівництва газопроводу «Турецький потік».

Важливою складовою Угоди про асоціацію в контексті необхідності забезпечення безпекових засад є сфера охорони навколишнього середовища.

Згідно із Додатком XXX до Угоди Україна зобов'язується імплементувати у своє законодавство положення 26 директив та 3 регламентів ЄС у таких секторах як: управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики, якість атмосферного повітря, управління відходами та ресурсами, якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище, охорону природи, промислове забруднення та техногенні загрози, зміну клімату та захист озонового шару, генетично модифіковані організми [21].

У 2018 р. Угода стала основою для формування спільної позиції і політичної підтримки України з боку ЄС у важливих політичних і безпекових питаннях:

- ЄС продовжує підтримку України у відновленні територіальної цілісності і суверенітету країни та засуджує агресію Росії;
- із прийняттям у червні 2018 року Закону «Про національну безпеку» Україна розпочала реформування сектору безпеки відповідно до стандартів ЄС і НАТО;
- зроблено крок на забезпечення незворотності курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію шляхом ініціювання змін до Конституції України щодо закріплення стратегічного курсу України на вступ до ЄС і НАТО (від 03.09.2018 № 9037), які ухвалено Верховною Радою у встановленому порядку [21].

У 2018 році Україна запропонувала ЄС цілковито новий підхід –запустити процес інтеграції у пріоритетних секторах. На найвищому рівні політичного діалогу – на Саміті Україна – ЄС в липні 2018 р. та на Раді Асоціації в грудні 2018 р. визначено та деталізовано чотири пріоритетні напрями співпраці для посилення політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС: в галузях цифрового ринку, митної політики, енергетики, а також у сфері юстиції, свободи та безпеки.

Не зважаючи на те, що виконано менше половини завдань з імплементації Угоди про асоціацію України з ЄС, є сфери, у яких вдалося досягти найбільшого прогресу.

У деяких сферах виконання Угоди про асоціацію йдеться вже не лише про правову, а й про структурну складову інтеграції до європейського простору. Так, прогрес у галузі енергетики (59% виконання плану згідно з Угодою про асоціацію за підсумками 2020 р.) дозволяє говорити про початок інтеграції ринків газу та електроенергії: газова інфраструктура вже є досить добре інтегрованою в європейський ринок.

Отже, Україна має послідовно виконувати своє «домашнє завдання», адже дедалі більше поставатиме питання про прийняття рішень ЄС про інтеграцію

України до внутрішнього ринку ЄС у відповідних секторах, як це передбачено Угодою про асоціацію між сторонами.

Слід зазначити, що Європейський Союз в опублікованому 13 грудня 2021 року. Звіті про виконання Україною асоціації у 2021 році, також відзначає досягнення Україною значного прогресу у низці важливих реформ, зокрема правоохоронних органів, децентралізації та міжінституційного управління, а підхід до виконання Угоди про асоціацію є максимально прагматичним, реалістичним та спрямований на:

- приєднання до енергетичного та цифрового ринків ЄС на тих же умовах, які існують і для держав-членів ЄС;
- поглиблене митне співробітництво, так званий «промисловий безвіз»;
- впровадження в законодавство України не менше 80% актів ЄС, передбачених Угодою про асоціацію;
- прив'язку конкретних заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС до Копенгагенських критеріїв членства в ЄС.

Однією з найбільш важливих сфер взаємодії України з ЄС в контексті формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції є безвізовий діалог, який був започаткований ще на Паризькому саміті Україна-ЄС у вересні 2008 року. Пройшло майже 9 років перш ніж 11 червня 2017 року для громадян України набув чинності безвізовий режим з Європейським Союзом.

Крім того, проведення низки реформ, прописаних у Плані дій щодо візової лібералізації з ЄС, а саме: створення антикорупційних структур НАЗК і НАБУ, електронні декларації держслужбовців, реформи у галузі міграції, безпеки документів, захисту прав людини, стало можливим внаслідок «безвізового діалогу» між Україною та Європейським союзом.

Як наслідок, Єврокомісія підтвердила виконання Україною всіх критеріїв Плану дій щодо візової лібералізації та 18 грудня 2015 р. схвалила шостий і остаточний Звіт, відзначивши успішне виконання Україною всіх необхідних

критеріїв для візової лібералізації. Проте знадобилося ще 2 роки аби візова лібералізація для громадян України стала реальністю: 6 квітня 2017 р. Європейський парламент підтримав надання безвізу Україні, а 26 квітня послы держав-членів Європейського Союзу підтримали рішення Європарламенту.

Взагалі, дуже важливим напрямом формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції має стати проведення активної інформаційно-роз'яснювальної кампанію про можливості та переваги у зв'язку із запровадженням безвізового режиму з державами – членами Європейського Союзу, про правила перетину державного кордону України, правила перебування в державах – членах Європейського Союзу тощо.

Факт надання Європейським Союзом Україні безвізового режиму перетину кордону став, безумовно, позитивним сигналом і аргументом для проведення переговорів щодо запровадження іншими країнами безвізового режиму для українських громадян.

В сучасних умовах Україна та Європейський Союз мають не тільки спільний кордон, а й посилюють взаємодію та взаємозв'язок. Поглиблення політичного співробітництва, яке триває між сторонами, надало можливість для України та Європейського Союзу розвивати тісніші взаємовідносини, що виходять поза рамки простого співробітництва до поступової економічної інтеграції, в тому числі шляхом укладання Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (далі – ПВЗВТ).

ПВЗВТ між Україною та ЄС є невід'ємною складовою Угоди про асоціацію і передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів та до певної міри – руху робочої сили, а відмінною її рисою є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС, що дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між сторонами та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки – європейських експортерів до українського ринку.

Запровадження вільної торгівлі між Україною та державами-членами Європейського Союзу серед іншого передбачає поступове, впродовж певних перехідних періодів, скасування / зниження ставок увізного мита сторін на товари походженням з іншої сторони. Для українського бізнесу це означає в першу чергу, можливість виходу на достатньо захищений (в тому числі і рівнями увізних мит) ринок держав-членів ЄС та вигравати порівняно з товарами ЄС не лише в якості, а й у ціні. Домовленості щодо вільної торгівлі передбачають також і проведення Україною низки реформ, в першу чергу в сфері технічного регулювання, санітарних та фітосанітарних заходів, підвищення стандартів якості та безпечності продукції. Крім того, визнання української продукції на такому великому ринку, як ЄС, автоматично означає спрощений вихід української продукції на ринки третіх країн [37].

В цілому, експорт товарів та послуг з України у 2021 році збільшився на 7,2% у порівнянні з 2019 роком через зростання експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва на 19% (з часткою 48% у загальному обсязі експорту товарів). Водночас зменшились обсяги експорту чорних і кольорових металів та виробів з них на 12,3% та хімічної продукції на 8,8% (з їх сумарною часткою 26,4% від загального обсягу експорту товарів). Протягом 2021 року Україна експортувала товарів на 50,06 млрд. дол. США (+ 5,8%), а імпортувала на 60,78 млрд. дол. США (+ 6,3%). У той же час сальдо зовнішньої торгівлі послугами було позитивним і перевищило 8,7 млрд дол. США, збільшившись за рік більше ніж на 3 млрд. дол. США (+ 30,9%). За рахунок цього негативне сальдо загального зовнішньоторговельного балансу України скоротилося з 6,2 млрд. дол. США у 2018 році до 3,6 млрд. дол. США – у 2021 році..

Що стосується економічної співпраці України з країнами ЄС, слід зазначити, що у 2021 р. обсяг експорту до країн Європейського Союзу збільшився на 3,9% у порівнянні з 2020 р., а його питома вага в загальному експорті склала 38,7%; обсяг імпорту склав 42,4% у загальному імпорті України, збільшившись у порівнянні з 2019 р. на 7,5%.

В цілому, країни ЄС (28) залишаються найбільшими торговельними партнерами України. Питома вага цих країн у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг України за підсумками 2021 року становила 40,1%. Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з країнами ЄС (28) у 2021 році збільшився на 5,8% (+2,9 млрд дол. США) і склав 52,6 млрд дол. США. Експорт товарів і послуг до ЄС (28) збільшився на 3,9% (+894,6 млн дол. США) і становив 24,0 млрд дол. США. Імпорт товарів і послуг збільшився на 7,5% (+2,0 млрд дол. США) і склав 28,6 млрд дол. США. Сальдо торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС (28) склалося негативним у сумі 4,6 млрд дол. та, на жаль, продовжує погіршуватися – на 1,1 млрд дол. США відносно показника 2018 року [12].

У структурі експорту найбільшу частку займають чорні метали (15,2%), електричні машини та устаткування (11,1%). При чому у порівнянні з показниками 2021 р., експорт металів – знизився на 15,3%, машин та устаткування – на 2,6%. У структурі імпорту з країн ЄС найбільшу частку становлять реактори ядерні, котли, машини – 13,3%, засоби наземного транспорту, крім залізничного – 13,0 %, та енергетичні матеріали – 10,8 % [398].

Тобто, для української економіки склалася тенденція постійного переважання темпів зростання імпорту над експортом, особливо в роки позитивного зростання ВВП країни. В тяжкі кризові роки, експорт та імпорт падали, проте імпорт мав більшу чутливість, спираючись на падіння реальний доходів населення та держави в такі роки. На відмінну від ВВП, Україні дуже складно наростити обсязі експорту товарів та послуг, а ось імпорт відновлюється швидкими темпами.

Перебіг подій в економіці України не міг не змінити географію торгівлі, як видно

Отже, слід зазначити, що ПВЗВТ принесла Україні додаткові можливості для експорту, проте її умови не можна назвати ідеальними та надто вигідними

для українських товаровиробників, тим більше, що обсяги імпорту збільшуються вищими темпами, погіршуючи зовнішньоторговельне сальдо країни.

Незважаючи на те, що Угода ПВЗВТ дала поштовх інтеграції з ЄС та стала додатковою можливістю для експорту для багатьох виробників, залишається серйозною проблема захисту українських виробників в умовах активного використання в ЄС інструментів захисту внутрішнього ринку, таких, як тарифне регулювання імпорту.

Зрозуміло, що інтереси ЄС та України не можуть збігатися повністю, однак потрібно поступово переглядати умови, і сторонам потрібно робити спільні кроки назустріч, інакше перші успіхи ПВЗВТ можуть для України залишитися єдиними.

Загалом, згідно з положеннями угоди про ПВЗВТ українська система технічного регулювання промислової продукції має стати ідентичною до європейської, що означає необхідність приведення всієї нормативно-правової бази у відповідність до норм ЄС та прийняття ідентичних обов'язкових технічних регламентів для обраних категорій продукції і, в майбутньому, підтримання регуляторної ідентичності шляхом прийняття всіх змін, що будуть законодавчо запроваджені в ЄС.

Однак прогалини в соціально-економічному розвитку регіонів України залишаються в межах дисбалансів, властивих деяким європейським країнам. Водночас не можна ігнорувати наявність соціально-психічних відмінностей між людьми в різних регіонах України та їх самоідентифікацію у зв'язку з належністю до різних держав у минулому. Ці відмінності можуть негативно вплинути на розвиток країни загалом. Ці протиріччя є найбільш вражаючими між Західним і

Південно-Східним регіонами України, тоді як центральний регіон їх балансує й пом'якшує [10].

5 лютого 2015 року Президентом України був підписаний закон «Про засади державної регіональної політики», який визначає мету, принципи та

пріоритети нової державної регіональної політики; нову державну стратегію регіонального розвитку; повноваження суб'єктів державної регіональної політики; принципи фінансового забезпечення та моніторингу реалізації нової державної регіональної політики. Особливу роль у законі відіграють принципи, які повторюють принципи європейської регіональної політики, а саме: відкритості, субсидіарності, комплементарності. Стратегія регіонального розвитку України розробляється на період 7 років.

Одним з інструментів подолання економічних і соціальних міжрегіональних відмінностей є Державна стратегія регіонального розвитку України, яка спрямована на зменшення відставання депресивних від передових регіонів країни. Депресивні території характеризуються комплексним, систематичним і тривалим застоєм основних соціально-економічних показників. Програма подолання явища депресивних територій розроблена центральним органом виконавчої влади, відповідальним за державну регіональну політику, спільно з іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Україні не вистачає інституційної заповненості механізму реалізації регіональної політики. Так, у Європі є досвід використання спеціального комітету з регіонів, який фактично виконує функцію наднаціонального міністерства регіонального розвитку, водночас, право реалізації регіональної політики надається інститутам інших рівнів.

Україні також вкрай потрібне поліпшення процесу розподілення інвестиційних коштів для надання допомоги депресивним територіям. Багато регіональних програм імплементуються відповідно до сфери економіки, але невизначеним залишається той факт, як державні кошти розміщуються безпосередньо в регіоні. В українських умовах на функціонування регіональних програмних механізмів значною мірою впливають проблеми

соціально-економічного розвитку регіонів, тобто в Україні необхідно впроваджувати макро- і мікрокоординаційну політику.

Європейський досвід надає можливість використати механізм конкретного управління державною регіональною політикою завдяки формулюванню чітких завдань та встановленню дедлайнів для їх виконання. Водночас плани з реалізації цих завдань будуть розроблятися на місцевому рівні. Таке розмежування ролей, завдяки якому регіони зможуть самостійно визначати пріоритети та недоліки свого розвитку, надасть більшу гнучкість економікам областей та збільшить їхню конкурентоспроможність, особливо в умовах ринкової економіки. Однак, необхідно ввести механізм моніторингу відповідності моделей розвитку регіонів національній стратегії, а також механізм контролю за ефективністю інвестиційних проєктів. Важливість останнього пункту підтверджується кризою Єврозони, однією з причин якої, була недостатня успішність механізму перевірки використання коштів структурних фондів, особливо країнами Південної Європи.

Важливим чинником також є координація регіональної політики з іншими сферами державного управління. У ЄС комплексна ув'язка політик належить до питань розвитку проєктів інвестицій у досліду інфраструктуру, у центри підвищення кваліфікації та технологічного розвитку, підготовку кадрів тощо. Підкреслюється її координаційна функція, яка полягає в необхідності погодження територіального впливу різних секторальних політик, що безумовно підвищує її роль. В Україні відсутнє законодавство, яке регулює взаємоузгодження регіональних та інших видів державних політик. Створення нових інституційних умов для розвитку національної регіональної політики та успішне погодження координації різних видів державних політик є важливим елементом для успішної реалізації державної регіональної політики.

Регіональна політика Європейського Союзу є найяскравішим прикладом для України, який можна використати в процесі вдосконалення національного механізму вирівнювання регіональних диспропорцій. Варто зазначити, що

досвід ЄС не обмежується наднаціональними структурами, оскільки суб'єкт представлений міжнародною організацією включає також і національний рівень управління. Саме тому доцільно вивчати також досвід регіональної політики країн ЄС (особливо тих, які переорієнтувалися з командної економіки на ринкову), механізми взаємодії в рамках принципів субсидіарності, а також ефективність використання програм підтримки регіонального розвитку з боку ЄС.

Розвиток транскордонного та міжрегіонального спіробітництва є одним із ключових принципів ЄС, завдяки якому вдалося встановити фреймворк для співпраці між регіонами Європи. Це допомогло країнам швидше подолати регіональні дисбаланси, особливо в умовах переходу країн Східної Європи з планової на ринкову економіку [18, с. 10].

Оновлюючи та покращуючи регіональну політику України як базис слід імплементувати засади регіонального розвитку ЄС, а саме довгострокова стратегічна розробка завдань, об'єктивне та неупереджене залучення й розподіл ресурсів, спільне фінансування, широке правове поле, яке б регулювало процеси впровадження програм, підвищення рівня субсидіарності, створення внутрішньої мотивації регіонів для розвитку та ліквідація патерналістського бачення.

І хоча, виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС не можна вимірювати тільки в цифрах та відсотках, оскільки цей процес є досить складним та всеохоплюючим, втім, саме наочна оцінка просування у виконанні Угоди є вкрай необхідною: такий підхід дозволяє пояснювати пересічним українцям, що підписанням Угоди про асоціацію з ЄС – справа, яка ще далека до завершення, та надає змогу оцінювати тенденції, зокрема й негативні.

Отже, у своїй діяльності українська влада має фокусуватися на ефективному та результативному виконанні Угоди про асоціацію та використанні всіх наявних в ній можливостей для поглиблення секторальної

інтеграції з ЄС в контексті формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції.

Уклавши Угоду про партнерство і співробітництво, Україна взяла на себе зобов'язання адаптувати законодавство у 16 пріоритетних секторах (і це лише частина усього спектру адаптації, через який проходять країни-кандидати). З метою виконання взятих на себе зобов'язань Україна прийняла низку нормативно-правових документів, зокрема Закон «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», на виконання якого Кабінет Міністрів ухвалює щорічні плани заходів, національні програми з європейської інтеграції, План дій Україна – Європейський Союз, укази Президента України «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом)», «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу», «Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади», «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу», постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» тощо.

Таким чином, процес адаптації законодавства України до норм європейського права охоплює досить різні сфери діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних та недержавних громадських організацій та об'єднань і передбачає значний обсяг роботи з формування необхідного інституційного, адміністративного тощо забезпечення процесу європейської інтеграції України.

Відповідно до пріоритетів визначені такі напрями діяльності:

– політичний діалог та реформування, що передбачає забезпечення демократії, верховенство права, прав людини та основних свобод; вирішення регіональних та міжнародних питань, співробітництво у сфері зовнішньої та

безпекової політики, нерозповсюдження зброї масового знищення та роззброєння, попередження конфліктів та врегулювання кризових ситуацій;

- економічні та соціальні реформи і розвиток, що передбачає функціонуючу ринкову економіку, монетарну та фіскальну політику, структурні реформи, політику обмінного курсу, соціальну сферу, зайнятість, зменшення бідності, регіональний та сталий розвиток;

- торгівля, ринкові та регуляторні реформи. Це перш за все рух товарів у торговельних відносинах, митних справах, стандартах, технічному регулюванні та оцінці відповідності (гармонізовані з ЄС сфери), скасуванні обмежень та покращенні управління (негармонізовані сфери ЄС), забезпеченні санітарних та фітосанітарних заходів, право щодо заснування; законодавство щодо діяльності компаній та послуг, рух капіталу та поточні платежі, пересування людей, у тому числі пересування працівників, інші ключові сфери, такі, як оподаткування, конкурентна політика, права інтелектуальної та промислової власності, державні закупівлі, статистика, фінансовий контроль, політика у сфері підприємництва;

- співробітництво в сфері юстиції та внутрішніх справ;

- транспорт, енергетика, інформаційне суспільство та навколишнє середовище;

- міжлюдські контакти у галузі науки і технології, освіти, навчання, культури, в процесі формування громадянського суспільства, в процесах формування громадського здоров'я;

- здійснення моніторингу.

Незважаючи на наявність значної кількості програмних документів, залишається чимало питань стосовно подальшого удосконалення інституційно правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України.

Загалом, для підвищення ефективності інституційно-правового механізму формування та реалізації державної політики європейської інтеграції України необхідно сформувати систему правових засобів та інституційних заходів, які

забезпечували б інтеграційні процеси на кожній зі стадій відповідними інструментами.

Така система заходів має включати:

- порівняльно-правове дослідження правових систем ЄС та України, виявлення їх особливостей;
- визначення оптимальних форм гармонізації, уніфікації і відповідних засобів їх здійснення;
- визначення видів та рівнів гармонізації й уніфікації та сфер і меж їх застосування;
- виявлення умов здійснення цих процедур;
- створення відповідних колізійних механізмів;
- узгодження термінології; створення словників термінів і понять.

Таким чином, останні законодавчі зміни, позитивно впливають на формування та реалізацію державної політики у сфері європейської інтеграції та сприяють підвищенню її результативності. Однак подальше удосконалення державної політики в цій сфері потребує значних інституційно правових змін в напрямку створення ключових інструментів на всіх етапах забезпечення ефективності її формування та реалізації: від асоційованого членства до повноправного членства України в Європейському Союзі, що буде предметом подальших наукових досліджень.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можна зробити висновки, пропозиції та рекомендації, які полягають у наступному:

1. Визначено, що державна політика у сфері європейської інтеграції – це законодавчо закріплена діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність механізмів та інструментів її формування та реалізації щодо адаптації та імплементації національних законів, нормативно-правових актів, правил і процедур до стандартів ЄС, які охоплюють різні сфери суспільного життя з метою конкурентного сталого розвитку країни та підвищення рівня добробуту населення до європейських стандартів.

Можна стверджувати, що тільки за умов забезпечення на державному рівні відповідних цілей та принципів державної політики у сфері європейської інтеграції, відкриються додаткові можливості щодо забезпечення потреб суспільства в реалізації європейського вектору розвитку країни. Крім того, в сучасних умовах формування та реалізація державної політики у сфері європейської інтеграції – це основа сталого соціально-економічного розвитку країни, гарантія державного суверенітету, питання забезпечення високих стандартів життя населення України.

2. Визначено сутність та зміст механізмів формування та реалізації інтеграційних стратегій. Найвищим етапом інтеграції є політичний союз, який формується на основі економічного об'єднання. Учасники такого союзу передають частину своїх повноважень новим інтеграційним органам, узгоджують спільну внутрішню та зовнішню політику, забезпечують колективну безпеку та запроваджують єдине громадянство.

Таким чином, аналізуючи зазначені рівні, можна зробити висновок, що вони є формами інтеграції ринків, де країни поступово об'єднують свої економічні ресурси та механізми управління для досягнення спільних цілей.

Ринок у широкому розумінні можна охарактеризувати як систему взаємодії та відносин між учасниками економіки як всередині країни, так і за її межами.

3. Аналізуючи особливості розвитку державної політики та стратегії України у сфері європейської інтеграції дійшли висновку, що система державного управління у сфері європейської інтеграції, на сучасному етапі, повинна функціонувати за такими загальноприйнятими принципами співробітництва, як:

- забезпечення пріоритетності національних інтересів України у співробітництві із структурами ринкової економіки та міжнародної безпеки;
- спрямування політичних та економічних наслідків співпраці для зміцнення стратегічного положення України;
- дотримання міжнародних договорів і міжнародних зобов'язань України тощо.

Крім того, на наш погляд, державна політика у сфері європейської інтеграції має відповідати також принципам: узгодженості та упорядкованості; прогнозованості та результативності, економічної доцільності, соціальної та екологічної відповідальності, що сприятиме підвищенню її дієвості та ефективності.

4. Аналіз формування та реалізації державної інтеграційної політики в різних країнах показав, що успішна євроінтеграція значною мірою залежить від наявності політичної волі, ефективної роботи державних інституцій та підтримки з боку суспільства. Прикладом цього є Польща та Естонія, де проведення структурних реформ сприяло суттєвому зростанню економіки та досягненню стабільності.

Основою для формування інтеграційної політики в цих державах стало визначення чітких пріоритетів і гармонізація законодавства з нормативно-правовою базою ЄС. Україна, враховуючи цей досвід, застосовує схожий підхід, адаптуючи своє законодавство до європейських стандартів. Водночас ключовим залишається забезпечення ефективного впровадження цих норм через зміцнення

незалежної судової системи, підвищення прозорості адміністративних процесів та активну боротьбу з корупцією.

5. Для успішного просування України на шляху євроінтеграції необхідно впроваджувати цінності та норми ЄС, а також ефективно реалізовувати ключові реформи у різних сферах. Останнім часом українська влада активно працює над виконанням рекомендацій Єврокомісії.

Оцінюючи вжиті заходи, можна відзначити помітний прогрес у визначених напрямках. Зокрема, були ухвалені важливі євроінтеграційні закони, такі як закони про медіа та національні меншини, а також здійснено кроки в реформуванні судової системи та забезпеченні прозорості під час обрання керівників антикорупційних органів.

Однак залишається важливим забезпечення практичної реалізації прийнятих законів, зосередження зусиль на пріоритетних напрямках євроінтеграції та вирішення внутрішніх проблем, які гальмують процес наближення до Європейського Союзу.

6. Регіональна політика Європейського Союзу є найяскравішим прикладом для України, який можна використати в процесі вдосконалення національного механізму вирівнювання регіональних диспропорцій. Варто зазначити, що досвід ЄС не обмежується наднаціональними структурами, оскільки суб'єкт представлений міжнародною організацією включає також і національний рівень управління.

Важливим чинником також є координація регіональної політики з іншими сферами державного управління. У ЄС комплексна ув'язка політик належить до питань розвитку проектів інвестицій у досліду інфраструктуру, у центри підвищення кваліфікації та технологічного розвитку, підготовку кадрів тощо. Створення нових інституційних умов для розвитку національної регіональної політики та успішне погодження координації різних видів державних політик є важливим елементом для успішної реалізації державної регіональної політики.

Дослідження підтвердило важливість формування чіткої та послідовної державної політики України в контексті європейської інтеграції. В умовах війни акцент має бути зроблений на адаптації стратегій до сучасних викликів і використанні європейського досвіду для сталого розвитку країни. Реформування інституцій, забезпечення прозорості управління та посилення співпраці з міжнародними партнерами є основними передумовами успішної інтеграції.

Ключовими напрямками удосконалення політики залишаються реалізація стратегічного планування, посилення регіональної політики та впровадження інновацій у сфері державного управління. Усі ці заходи сприятимуть не лише інтеграції України до ЄС, але й створенню основ для сталого соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL : <https://goo.gl/aLu3RG> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Блінов А. Досвід країн центральної Європи у здійсненні економічних реформ: ідеї та рекомендації для України. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/ineko_reform_experience_ce_ukr.pdf (дата звернення: 05.10.2024).
3. Бюджет-2023: Шмигаль оприлюднив основні показники. Слово і Діло, 3 листопада 2022р., URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/03/novyna/finansy/byudzhets-2023-shmyhal-oprylyudnyv-osnovni-pokaznyky> (дата звернення: 05.10.2024).
4. Бюджет-23: армія, дороги і марафон. LB.ua, 5 листопада 2022 р., URL: https://lb.ua/economics/2022/11/05/534879_byudzhets23_armiya_dorogi_i_marafon.html (дата звернення: 15.09.2024).
5. Вдовиченко В. Перемога України. Шлях до ЄС розпочинається. URL: https://lb.ua/world/2023/11/08/583415_peremoga_ukraini_shlyah_ies.html (дата звернення: 08.11.2024).
6. Вітер Д. В. Поняття інтеграції в контексті інноваційних трансформацій сучасного суспільства. Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: навч. посіб. Ужгород: Ліра, 2009. С. 9-24.
7. Войтович Р. В. Глобальна інтеграція як нова форма суспільного розвитку URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10vrvfsr.pdf> (дата звернення: 05.10.2024).
8. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 432 с.

9. Державна політика : підручник. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін. Київ: НАДУ, 2014. 448 с.

10. Державна регіональна політика в Україні: від декларацій до регіонального розвитку. URL: <https://dt.ua/internal/derzhavna-regionalna-politika-v-ukrayini-vid-deklaraciy-doregionalnogo-rozvitku-.html/> (дата звернення: 05.10.2024).

11. Державне управління: словник-довідник / за заг. ред. В. М. Князева, Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.

12. Довідка «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2021 році». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f65c0ef7-6705-4c45-a700-9781528a2209&title=DovidkazovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2019-Rotsi> (дата звернення: 05.10.2024).

13. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах. Зб. В. С. Куйбіда, В. В. Толкованов. Київ, ТОВ «Поліграфічний Центр» Крамар», 2010, 258 с.

14. Дудкевич В. Євроінтеграційні практики як детермінанти впливу на розбудову громадянського суспільства в Україні. *Evropský Politický A Právní Diskurz*. 2021 № 8/3. С. 122–129.

15. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – 2-ге вид., випр. Київ: Знання-Прес, 2003. С. 63–97.

16. Ефективність політичної асоціації між Україною і ЄС сягає 90%. Укрінформ. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3275415-efektivnist-politichnoi-asociacii-miz-ukrainou-i-essagae-90-dzaparova.html> (дата звернення: 12.10.2024).

17. Єврокомісія оприлюднила доповідь щодо України, де відзначено прогрес у реформах. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/946300.html> (дата звернення: 25.11.2024).

18. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_u (дата звернення: 05.10.2024).

19. ЄС чекає від України зміни закону про КСУ, ухваленого всупереч рекомендаціям «Венеційки». Європейська правда, 23 грудня 2022 р., URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/23/7152991> (дата звернення: 11.11.2024).

20. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2017 році. *Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції*. Київ, 2018. 88 с.

21. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 р. Київ, 2019. 44 с.

22. Кульчицький Б. В. Сучасні економічні системи: навч. Посіб. Львів: Афіша, 2004 – 279 с.

23. Лесечко М. Д. Стратегічне планування : навч. посіб. / М. Д. Лесечко, Р. М. Рудніцька ; ЛРІДУ НАДУ. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2004. - 73 с.

24. Лисюк В. М., Деркач Т. В. Теоретико сутнісний аналіз економічної інтеграції, як економічного процесу. *Економічні інновації*. 2015. №59. С.194–201.

25. Майже 40 євроінтеграційних законопроектів потребують першочергового розгляду Парламентом України. Пресслужба Апарату Верховної Ради України. 2021. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/202743.html> (дата звернення: 24.10.2024).

26. Матюшенко І. Ю., Беренда С. В., Резніков В. В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 496 с.

27. Міжнародні економічні відносини : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль; колектив авторів. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 254 с.

28. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності монографія / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, М. А. Дудченко [та ін.]. Київ : Знання України, 2014. 304 с.

29. Національна безпека і оборона. 2022. № 1–2. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf (дата звернення: 11.10.2024).

30. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник / Відп. ред. Г.Н. Клишко. — 4-те вид., перероб. і доп. — К.: Знання-Прес, 2012. — С. 58.

31. Основні пріоритети зовнішньої політики Польщі // Молодіжний портал. URL: http://www.djereho.com/index.php?option=com_content&task=view&id=8922&Itemid=460.

32. Пал Л. А. Аналіз державної політики. Л. А. Пал; пер. з англ. І. Дзюби. Київ: Основи, 1999. — 422 с

33. Пірен М. І. Публічна політична діяльність : навч. посіб. М. І. Пірен. Київ: НАДУ, 2009. — 288 с.

34. Поживанов М. Вступ до ЄС: більше реалізму. URL: https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/583684_vstup_ies_bilshe_realizmu.html (дата звернення: 05.11.2024).

35. Потрібно для вступу в ЄС: Рада змінила законодавство про боротьбу з відмиванням грошей. Європейська правда, 6 вересня 2022 р., URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/6/691192> (дата звернення: 05.10.2024).

36. Рада асоціації Україна-ЄС високо оцінила плани українського Уряду та результати на шляху інтеграції України з Євросоюзом: спільна заява. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/radaasociaciyi-ukrayina-yes-visoko-ocinila-plani-ukrayinskogo-uryadu-ta-rezultati-nashlyahu-integraciyi-ukrayini-z-yevrosoyuzom-spilna-zayava> (дата звернення: 05.11.2024).

37. Резніков В. В. Ефективність державної політики у сфері європейської інтеграції в контексті виконання Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі Україна – ЄС EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, 2019

№5(2), 189-202. URL: <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/40> (дата звернення: 03.11.2024).

38. Риндзак О. Т. Міжнародна економічна інтеграція у системі чинників державної міграційної політики. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 3. 2015. С. 655-660 105. Економічна енциклопедія. Ред. кол.: Мочерний С.В. (відп.ред.) та ін. Київ: Вид. центр «Академія», 2002. 864 с.

39. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Центр Разумкова. 2021. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf (дата звернення: 07.11.2024).

40. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. - 750 с.

41. Троє суддів КСУ пішли у відставку. Укрінформ, 7 грудня 2022 р., URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3629508-troe-suddiv-ksu-pisli-u-vidstavkuhtml> (дата звернення: 07.11.2024).

42. Угоді 5 років. Що зробила Україна? Дослідження. Український центр європейської політики. 2020. URL: <http://ucerp.org.ua/category/doslidzhennya> (дата звернення: 12.10.2024).

43. Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 жовтня. Економічна правда, 6 жовтня 2022 р., URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/6/692303> (дата звернення: 07.11.2024).

44. Чи склав парламент іспит від ЄС? Аналіз виконання Україною критеріїв Єврокомісії. Європейська правда, 14 грудня 2022 р., URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/12/14/7152454> (дата звернення: 07.11.2024).

45. Шаров Ю. П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті. Концептуальні аспекти : монографія. Київ : Вид-во УАДУ, 2001. 302 с.

46. Шульга Д. Євроінтеграція-2020: що має стати пріоритетом у виконанні Угоди з ЄС. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/01/13/7104931/> (дата звернення: 07.11.2024)

47. Як сприймають Україну в країнах ЄС? Кейси Німеччини, Франції, Італії, Польщі. Київ : Центр «Нова Європа», 2020. 44 с.

48. Якименко Ю. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян. URL : <http://razumkov.org.ua/statti/ukraina-na-shliakhu-do-yes-otsinky-dumky-i-spodivanniahromadian> (дата звернення: 12.11.2024).

49. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики. Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / Пер. з англ. С. Соколик. Наук. ред. пер. О. Кілієвич, Е. Янг., Л. Куїнн. Київ : К. І. С., 2003. – 120 с.

50. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS 2023 Communication on EU Enlargement Policy. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/COM_2023 (Last accessed: 02.11.2024).